

**A MAGYAR AKKREDITÁCIÓS BIZOTTSÁG
ÉS A FELSŐOKTATÁS MINŐSÉGE**

1992–2000

JELENTÉS AZ ORSZÁGGYŰLÉS OKTATÁSI BIZOTTSÁGÁNAK

2000 május – július

Tartalom

ELŐSZÓ	3
1. A MAGYAR AKKREDITÁCIÓS BIZOTTSÁG	4
1.1 Bevezetés	4
1.2 Szerep, feladatok, értékek, célok	6
1.3 Szervezeti felépítés	9
1.4 Tevékenységek	12
1.4.1 Intézmény akkreditáció	12
1.4.2 Program akkreditáció	13
1.4.3 Egyéb tevékenység	14
1.4.4 Tevékenységünk számokban	15
1.5 Finanszírozás	18
1.6 Tevékenységünk értékelése	18
1.7 Változásmenedzsment	20
1.8 Kapcsolatok	23
1.9 Publikációk	24
2. A MAGYAR FELSOÓKTATÁS MINŐSÉGE 1992-2000	24
2.1 A magyar felsőoktatás minősége a MAB munkájának tükrében – statisztikus elemzés	24
2.1.1 Az intézmény akkreditáció	25
2.1.1.1 Működő intézmények	25
2.1.1.2 Intézménylétesítések	27
2.1.1.3 Karlétesítések	27
2.1.1.4 Székhelyen kívüli képzések	27
2.1.2 Programakkreditáció	27
2.1.2.1. A PhD és DLA programok	27
2.1.2.2 Szakalapítások	28
2.2 A magyar felsőoktatás a MAB tapasztalatainak tükrében – értékelő elemzés	30
2.2.1 Az oktatók	30
2.2.2 Kutatás és oktatás	31
2.2.3 Az oktatás tartalmi megújítása	32
2.2.4 Az oktatás technikai megújítása	32
2.2.5 A vizsgáztatási rendszer	32
2.2.6 Az intézményi vezetés	32
2.2.7 A hallgatók	33
2.2.8 Az intézményi minőségbiztosítás	33

ELŐSZÓ

Az 1992-ben Ideiglenes Országos Akkreditációs Bizottságként megalakult, azóta folyamatosan intézményesült Magyar Akkreditációs Bizottság jelenlegi megbízatása 2000-ben lejár. 2001 januárjával egy új testület veszi át az előzőtől a munkát. Ez is indokolja, hogy ezúttal nem egy rövidebb ciklusról, hanem az egész eddigi tevékenységről készítsünk beszámolót. A beszámoló a Magyar Országgyűlés Oktatási és Tudományos bizottsága számára készült. Szükséges volt ezt a Jelentést elkészíteni azért is, mert a MAB számára a törvény által előírt és a maga által kitűzött feladatok felelőséggel járnak. A felelősség pedig elszámoltathatóságot is jelent.

Az adófizetők pénzének felhasználásáról ennek a bizottságnak is számot kell adni. Ugyanakkor a MAB munkáját természetesen más fórumok is ellenőrzik. A felsőoktatás vizsgálatának keretében vizsgálta a MAB munkáját az Állami Számvevőszék. Nemrégiben készült el a MAB gazdálkodásáról egy könyvvizsgálói jelentés. A MAB éves jelentései nyilvánosak, azok elkerültek a felügyeletet gyakorló miniszter, a felsőoktatási testületek és az intézmények vezetőinek asztalára. A MAB működéséről készített jelentést évenként véleményezi, és ajánlásaival munkáját segíti a MAB Nemzetközi Tanácsadó Testülete. Jelenleg egy nemzetközi konzorcium vizsgálja a MAB szakmai munkáját, és ajánlásokat dolgoz ki a tevékenység további formálására.

A jelentés szövegét 2000. június 8-án megvitatta az Országgyűlés Oktatási és Tudományos Bizottsága, június 30-án pedig a Magyar Akkreditációs Bizottság plénuma. Az itt olvasható végleges változatban (és az összefoglalóban is) a statisztikai adatokat a 2000. július 1-i állapotnak megfelelően frissítettük. A beszámolót és összefoglalóját a jelen nyomtatott kiadás mellett honlapunkon is (www.mab.hu) közzétéve a legszélesebb nyilvánosság számára kívánjuk hozzáférhetővé tenni.

Budapest, 2000. július 11-én.

Róna-Tas András
A Magyar Akkreditációs Bizottság elnöke

1. A MAGYAR AKKREDITÁCIÓS BIZOTTSÁG

1.1 Bevezetés

A felsőoktatás minőségértékelése több mint száz éves múltra tekint vissza. A XIX. század végén a diákok és a felsőoktatási intézmények számának jelentős növekedésével, az ezzel járó minőségi különbségekkel és a hallgatói mobilitás szükségletével az Egyesült Államokban jelent meg a minőségértékelés igénye. E célra ott az akkreditációt választották. Az akkreditációs eljárás során külső szakértők vizsgálják meg, hogy az egyes intézmények megfelelnek-e bizonyos előre megállapított minőségi követelményeknek (*standards*). A rendszer eredetileg a színvonalas egyetemek „klubjának” védekezése volt. S noha e rendszer kiépítése ellen többen is tiltakoztak, hamarosan megalakult a négy nagy területi (intézmény)-akkreditáló szervezet. (Ma hat ilyen regionális szervezet működik az USA-ban, a mintegy 70-80 egyéb nemzeti és speciális szakterületi akkreditáló mellett.)

Európában e folyamat csak a 68-as diákmozgalmak után, a képzés tömegesedése és a források szűkülése eredményeként indult meg, összekapcsolódva az „elszámoltathatóság” (*accountability*) fogalmával. A nyolcvanas-kilencvenes évekre a legtöbb nyugat-európai országban létrejöttek a felsőoktatási minőségértékelő szervezetek (érdekes kivétel Németország, ahol csak 1999-ben alakult meg a szövetségi *Akkreditierungsrat*), és kialakult az intézmények minőségértékelésének legelterjedtebb modellje (intézményi önértékelés, majd külső szakértői szemle és jelentés).

A felsőoktatás minőségértékelésének (*assessment, evaluation*), és az erre alapuló minőséghitelesítésnek (*accreditation*) az eljárásai és kritériumai persze korántsem egységesek. Sőt, az európai felsőoktatási minőségértékelő szervezetek egyetértenek abban, hogy a nemzeti rendszerek teljes egységesítése nem kívánatos, a minőségértékelésnek figyelembe kell vennie a **nemzeti sajátosságokat**.

A **minőség** lehetséges filozófiai és ismeretelméleti meghatározásait félretéve a minőségről több **pragmatikus** meghatározás létezik. A leggyakoribb meghatározás a **célra való alkalmasság** (*fitness for purpose*), amely a minőséget abból a szempontból vizsgálja, hogy a vizsgálat tárgya megfelel-e a saját céljának. A felsőoktatás vonatkozásában ennek a célnak a meghatározása egyfelől a **minőségpolitika** feladata, másrészt az intézmény **küldetésnyilatkozata** illetve **stratégiai terve** tartalmazza. A nemzetközi irodalomban egyre gyakrabban felmerül a **cél alkalmasságának** (*fitness of purpose*) kérdése is, amelynek vizsgálata egyes szakvélemények szerint szintén tárgya a minőség értékelésének.

A másik meghatározás a minőséget a **felhasználók elégedettségének** függvényében határozza meg. A felsőoktatás viszonylatában e felfogás nehézsége, hogy **nehezen állapítható meg** a felhasználók konkrét köre és csak részlegesen mérhető elégedettségük. Ennél nagyobb problémát okoz ugyanakkor, hogy az elégedettség gyakran a **piac rövidtávú érdekei** alapján nyilvánul meg, márpedig a felsőoktatás hosszú távú befektetés.

Megközelíthető a minőség a **kiválóság megközelítési foka** szerint is, erre alapulnak a minőségi díjak, a kiválósági helyek (*places of excellence*) rendszerei. S végül a minőség vizsgálható az azonos funkciójú szervezetek egymáshoz való **viszonyítása**, szintezése alapján (*benchmarking*) is, amely vagy egy közös mértékrendszer elfogadását, vagy egy kölcsönös tanulást és a tanulékonyság mértékének megállapítását célozza.

A minőségértékelés két fő **területét** különíthetjük el:

- intézmény értékelés (egy-egy intézmény teljes működését vizsgálják)
- tudományos vagy program értékelés (a képzési programokat egy-egy tudományág szerint több intézményben, vagy csak egy intézmény egy-egy szakját eseti jelleggel vizsgálják).

Az egyes nemzeti minőségértékelési rendszereket **csoportosíthatjuk** aszerint, hogy a vizsgálat az adott intézményt (programot):

- előre meghatározott **minőségi követelményekhez** (*standards* → akkreditáció), vagy
- az intézmény (program) saját maga által meghatározott **célkitűzéseikhez** (*mission*) viszonyítja. Az utóbbi esetben azt vizsgálják, alkalmas-e az intézmény (program) kitűzött céljainak megvalósítására (*fitness for purpose* → auditálás).

Megkülönböztethetjük a minőségértékelési eljárásokat aszerint is, hogy középpontjukban

- a képzési folyamat végén kiadott **diploma** (fokozat) minősége, vagy
- az intézmény (program) **működése** (vezetés, szervezés, források, kapcsolatok stb.) áll-e.

S végül a minőségértékelés lehet

- **ellenőrző-szankcionáló**, vagy
- **támogató-segítő** jellegű.

A felsőoktatás minőségének értékelése mindenekelőtt a felsőoktatási tevékenységek (oktatás, nevelés, kutatás, szocializálás) **eredményére** irányul, ebből a szempontból kimeneti vizsgálat. Arra keres választ, hogy az adott szakon adott diplomával végzett diák tudása és készségei megfelelnek-e a hazai illetve a nemzetközi (európai) **elvárásoknak**. Ezek az elvárások **piaciak**, a felhasználó szempontjait veszik figyelembe, és **társadalmiak**, vagyis az oktatás eredményének teljes humán komponensét érintik, más szempontból nézve pedig **rövid** illetve **hosszú távúak**. A felsőoktatási intézmény minősége azonban nem pusztán a végzett diákok minőségével mérhető. Hiszen egy elmaradott terület közepesen felkészített diákjait magas szintre felhozni **nagyobb hozzáadott értéket** jelent, mint egy magas szintű diákanyaggal ugyanezt elérni. De magasabb minőséget jelenthet az intézmény szempontjából egy viszonylag rosszul felszerelt, alulfinanszírozott intézmény jó teljesítménye, mint egy jól finanszírozott intézmény kiváló teljesítménye. Ezért a **bemeneti feltételek** és az intézmény **belső működésének** vizsgálata az intézmény megítélése szempontjából kulcsfontosságú.

Magyarországon a 90-es évek elején került napirendre az egyetemek tudományos (PhD) fokozatadási jogának visszaállítása. Világossá vált, hogy ez rendkívüli alkalom arra, hogy minőségi szempontok érvényesülhessenek e jogosítvány odaítélésében. **1992 novemberében** a Művelődési és Közoktatási Miniszter ezért létrehozta az **Ideiglenes Országos Akkreditációs Bizottságot**, hogy az egyetemek által benyújtott PhD program pályázatokat értékelje. Az 1993-as Felsőoktatási törvény azután felhatalmazta a Bizottságot az intézmény akkreditációra, bővítette program akkreditációs feladatait (szaklétesítés és indítás, képesítési követelmények véleményezése) is, s rögzítette, hogy a MAB (OAB) alapvető feladata „a felsőoktatásban a képzés, a tudományos tevékenység színvonalának folyamatos ellenőrzése és a minősítés elvégzése” (80. § (1))

A fenti törvénynek megfelelően a felsőoktatási intézmények, a Magyar Tudományos Akadémia és más szervezetek jelölései alapján a MAB (OAB) tagjai **1994 januárjában**

kapták három éves megbízásukat a miniszterelnöktől. Februári ülésén a MAB elfogadta működési szabályait, s kidolgozta a kollégiumok és szakbizottságok rendszerét. (Részletesen lásd az 1.3 fejezetben.)

A Magyar Akkreditációs Bizottság úgy látta, hogy a kimeneti vizsgálat fontossága természetesen nem hagyható figyelmen kívül, de a társadalmi átalakulás adott fokán még komoly formában nem mérhető, csak figyelembe veendő. Mérhető viszont a **képzési céloknak** (képesítési követelményeknek) **való megfelelés**, mérhető a **bemeneti adatok** (oktatás, tanmenet, infrastruktúra stb.) és bizonyos mértékig mérhető az oktatási, nevelési és kutatási **folyamat**. Ugyanakkor a MAB terméketlennek látta a pusztán metrikus input adatokon alapuló minőségértékelést. A nemzetközi gyakorlatnak megfelelően nagy súlyt helyezett a szakértők, a kollegák (*peers*) mérlegelő véleményére. Olyannyira, hogy emblémájaként egy stilizált mérleget választott.

A minőségértékelés két alaptípusát, vagyis az **ellenőrző-szankcionáló** és a **támogató-segítő** funkciót megkíséreltük **ötvözni** azzal a szándékkal, hogy az ellenőrző-szankcionáló funkció súlya a jövőben egyre inkább csökkenjen, és a támogató-segítő növekedjék.

A magyarországi **akkreditáció** legfontosabb **alapelvei** a következők:

- Meg kell vizsgálni, hogy a **felsőoktatási törvény** (a továbbiakban: Ftv.) előírásai teljesülnek-e.
- Meg kell határozni, hogy egy bizonyos **minimális minőségi szintet** elér-e a vizsgált intézmény illetve program (ez tehát igen/nem, azaz „küszöb típusú” akkreditáció).
- Az akkreditációt végző szervezetnek **függetlennek** kell lennie.
- Az akkreditációnak **szakszerűnek** és **objektívnek** kell lennie.
- A folyamat **átlátható, elszámoltatható**, alapelveiben **nyilvános** legyen.
- Az eljárások és minőségi kritériumok összhangban legyenek a **nemzetközi gyakorlattal**.

1.2 Szerep, feladatok, értékek, célok

A MAB szerepét és feladatait az Ftv. írja elő (80-81. §). Az 1999. évi törvény szerint a MAB **szerepe** a következő:

- A felsőoktatási képzés és a tudományos tevékenység színvonalának folyamatos **ellenőrzése** (1993-tól).
- A felsőoktatás **minősítésének** elvégzése (1993-tól).
- A felsőoktatási **minőségbiztosítás támogatása** (1996-tól, várhatóan 2000 júliusáig).

A MAB legfontosabb **feladatai** jelenleg (Ftv. 81. §):

- **Jóváhagyja** a doktori (PhD, DLA) iskolák (a kormányrendelet megjelenéséig doktori programok) működését és **dönt** arról, hogy egy-egy felsőoktatási intézmény mely tudományágokban és/vagy művészeti ágakban folytathat doktori képzést és adományozhat doktori fokozatot.
- Rendszeresen, de legalább 8 évenként **értékeli** a képzés és a tudományos tevékenység színvonalát az egyes intézményekben.
- **Véleményt nyilvánít** (az Oktatási Miniszter részére)

- új intézmények és karok létesítéséről illetve elismeréséről,
- képesítési követelményekről,
- alapképzési programok indításáról,
- az intézményi doktori és habilitációs szabályzatokról,
- a tudomány- és művészeti ágakról, melyekben a szakirányú továbbképzés és az akkreditált iskolarendszerű felsőfokú szakképzés (AIFSZ) feltételei adottak egy-egy felsőoktatási intézményben,
- külföldi felsőoktatási intézmények magyarországi működéséről.
- A felsőoktatási intézmények kérésére **részt vesz** a doktori és habilitációs bizottságok külső tagjainak jelölésében.
- **Vezeti** az országos doktori és habilitációs nyilvántartást.

A MAB véleménye **tartalmilag**, a minőségre vonatkozó megállapítások tekintetében **nem** támadható, csak **formális** illetve eljárási szabálytalanságok okán **kifogásolható** (a miniszternél). Ha a miniszter a MAB javaslatával ellenkező döntést hoz, akkor azt megfelelően indokolnia kell.

Fontos megjegyezni, hogy valahányszor a felsőoktatási törvényt módosították, a MAB feladatai is **változtak**. E változások új meg új kihívásokat jelentettek a MAB számára és állandóan összetettebbé tették munkáját.

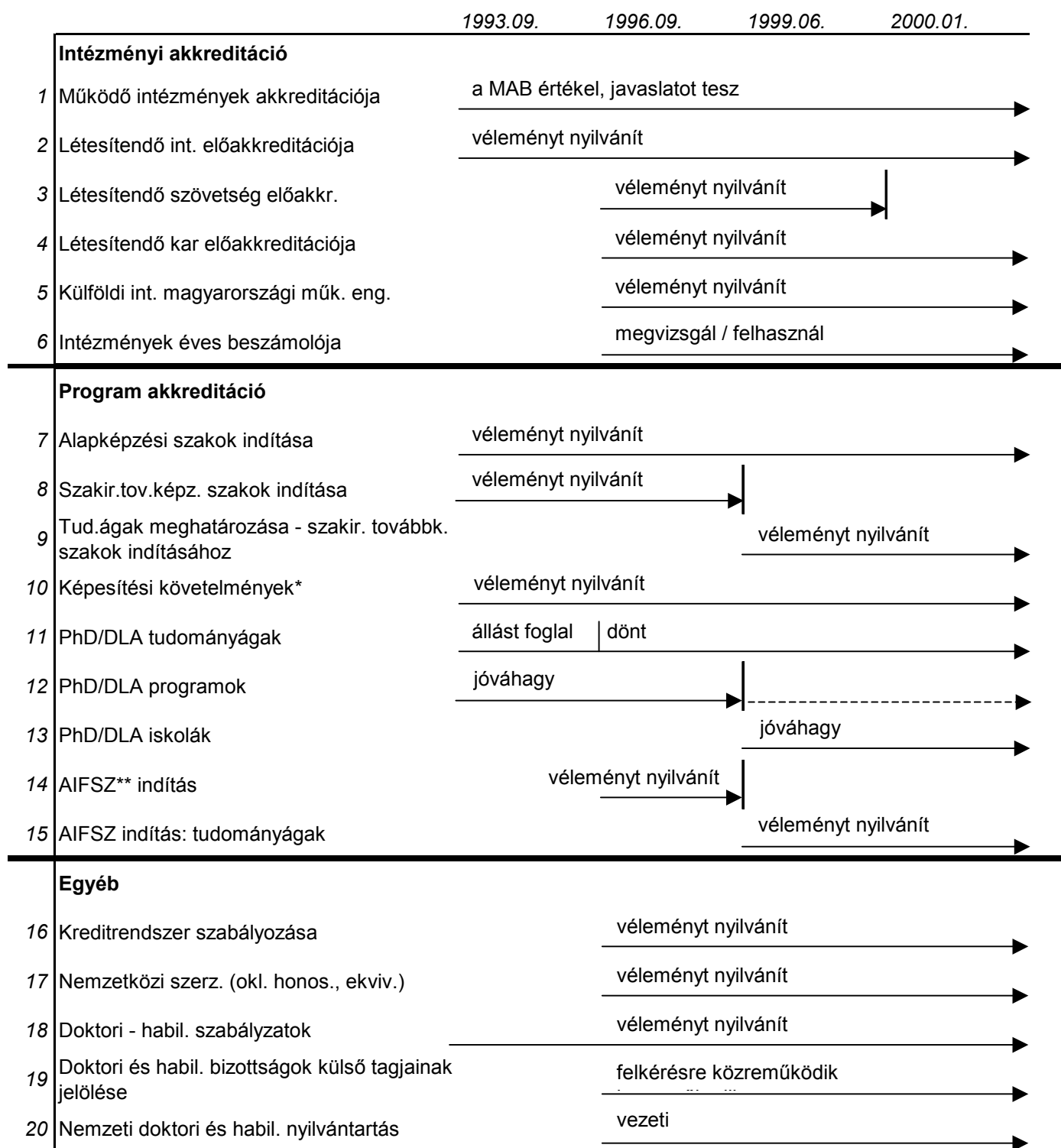
Mivel a MAB-ról szóló új kormányrendelet még nem jelent meg, bizonyos diszkrétenciák tapasztalhatóak az 1999-es Ftv. és az 1997-es kormányrendelet között (pl. a MAB feladatainak tekintetében).

A MAB feladatainak **időbeni változásai** az 1.2.1 ábrán (következő oldal) tekinthetők át.

Mivel szerepét és feladatait törvény írja elő, a MAB-nak nincsen un. küldetésnyilatkozata. Felsorolhatjuk azonban azokat az **értékeket**, melyeket a MAB munkája során különösen fontosnak tart és követ. Ezek a következők:

- függetlenség,
- objektivitás,
- pártatlanság,
- átláthatóság,
- szakmai szigor,
- elszámoltathatóság,
- az érintettek szempontjainak harmonizációja,
- együttműködés a felsőoktatási intézményekkel,
- együttműködés a nemzetközi szakmai szervezetekkel,
- innovációra való nyitottság.

A fenti értékek persze nem érvényesülhetnek maradéktalanul. A MAB tagjai is emberek, s így természetüknél fogva bizonyos mértékig szubjektívek. Azt azonban mindenképpen elmondhatjuk, hogy mindannyian **törekszenek** ezen értékek követésére és érvényesítésére.

* Alapképzési és szakirányú továbbképzési szakok valamint AIFSZ programok létesítése

** Akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzés

1.2.1 ábra : A MAB feladatainak időbeni változása

A fenti értékek érvényesülését a következő **eszközök** segítik:

- nyilvános SzMSz-ek (MAB, Titkárság) és eljárási szabályok,
- részletes szakmai minimum követelmények,
- véleményezési irányelvek,
- többszintű döntéshozatal.

S végül az akkreditáció fő **célkitűzéseit** a következőkben foglalhatjuk össze:

- A felsőoktatás érintettjeinek **fogyasztóvédelme** (hallgatók, munkáltatók, társadalom).
- A **minőség javításának** elősegítése.
- A felsőoktatás minőségi **elszámoltathatósága** a kormányzat és a társadalom felé.

1.3 Szervezeti felépítés

A jelenleg hatályos Ftv. 80. §-a szerint: „(6) A MAB jogi személy, a magyar felsőoktatást szolgáló független szakmai testület, titkársága teljes jogkörrel rendelkező költségvetési szerv. Működésének pénzügyi fedezetét az Országgyűlés az éves központi költségvetés keretében elkülönítetten biztosítja. (7) A MAB szervezetének, működésének valamint akkreditációs eljárásának szabályait kormányrendelet állapítja meg. Működése felett a törvényességi felügyeletet az oktatási miniszter gyakorolja.”

A **döntéshozatal három szinten** történik. A program akkreditációs szakbizottságok, a külön- a tanácsadó és ad hoc bizottságok, valamint az intézmény akkreditációs (ad hoc) látogató bizottságok alkotják a döntéshozatal első szintjét. A középső szint a kollégiumok, intézményi és interdiszciplináris bizottságok szintje, s végül a legfelső szintet a MAB Plénuma alkotja. A végső döntések tehát mindig jól előkészített, **testületi döntések**.

A MAB Plénumának **30 teljes jogú tagja** van. A jelenleg hatályos Ftv. szerint tizenöt tagot jelölnek a felsőoktatási intézmények, tizet az MTA, s ötöt a kamarák és egyéb szakmai szervezetek. A diszciplináris egyensúly megteremtésére a Plénum **tanácskozó jogú** tagokkal egészítheti ki magát (jelenleg 5 ilyen tag van). A Plénumnak további egy nem szavazati jogú tagja van a HÖÖK képviselőjében. A MAB-tagok megbízatása három évre szól, s egy következő terminusra megújítható. Elnökét a MAB tagjai közül választja. A döntéshozatal szavazati többséggel történik.

A **középső szinten** három kollégium áll, a MAB alelnökeinek irányításával. Tagjaik a Plénum megfelelő tudományágakat képviselő tagjai. Az intézményi szakbizottságok (ISZB-k, intézmény akkreditációs döntések) és az interdiszciplináris bizottságok (interdiszciplináris programok akkreditációja) tagjai között nem MAB tagok is vannak.

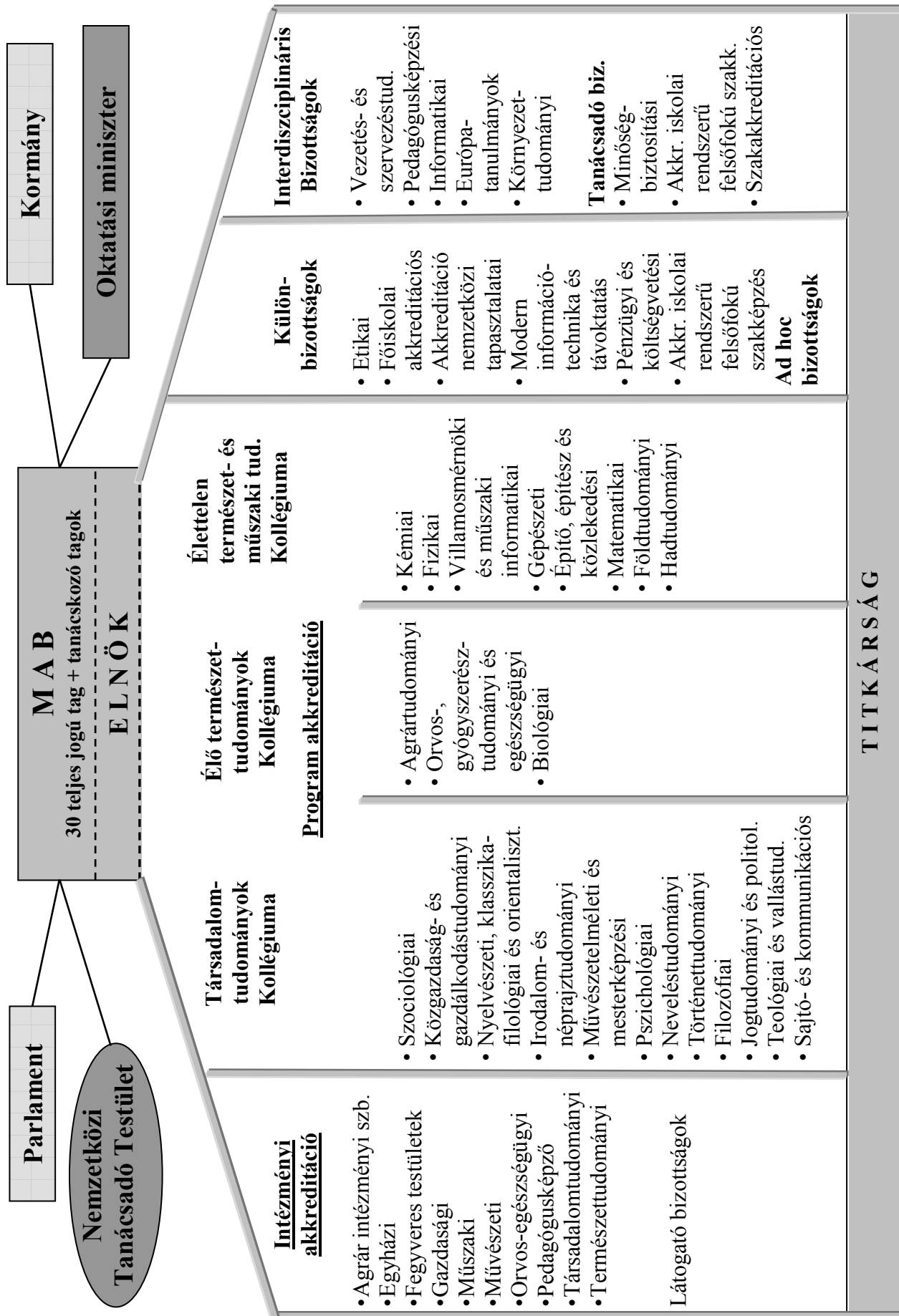
Mintegy 30, egyenként 10-15 tagú **szakbizottság** végzi a döntés-előkészítés javát. Elnökeik általában MAB tagok. A bizottsági tagok száma (MAB tagokkal) jelenleg **328**. Szükség szerint további hazai és külföldi szakértőket von be a MAB a program akkreditációs pályázatok elbírálására és az egyes intézményeket látogató bizottságok munkájába.

A Plénum már első ülésén (1992. december) elhatározta egy **Nemzetközi Tanácsadó Bizottság** felállítását. Ennek jelenleg 9 tagja van, vezető európai és amerikai felsőoktatási szakemberek személyében. Ők a MAB-bal levelezésben állnak, évente egyszer kétnapos ülésre idelátogatnak, áttekintik az előző év tevékenységét, és javaslatokat fogalmaznak meg.

A döntéshozatali munka kiszolgálására, a pályázatok érkeztetésére és az adminisztratív feladatok ellátására a MAB **titkárságot** működtet.

A MAB **szervezeti** ábrája a következő:

A MAGYAR AKKREDITÁCIÓS BIZOTTSÁG SZERVEZETE

1.4 Tevékenységek

1.4.1 Intézmény akkreditáció

A hazai intézmény akkreditáció **gyakorlatának kialakítását** a MAB az 1993. szeptemberi Ftv. felhatalmazása alapján kezdte meg. E munkához tanulmányozta a külföldön már ismert eljárásokat. Ezeket a magyar sajátosságok figyelembevételével módosította és egy lényeges új elemmel gazdagította. Ezen új elem lényege az, hogy az intézmény akkreditáció alapvető **vizsgálati egysége a szak** (a kiadott diploma minősége).

Az intézmény akkreditáció során alkalmazott **értékelési elvek** eszerint a következők:

- A minőség az **egyes szakok** értékelésének bázisán vizsgálható.
- A MAB értékelésének az intézmény **önértékelésén** kell alapulnia.
- Az értékelés **alulról építkezik**, vagyis az intézmény értékelésének a karok értékelésén, a karok értékelésének a szakok értékelésén kell alapulnia.
- Az értékelésnek **egységesnek** kell lennie, vagyis azonos alapelvek és kritériumok szerint kell történnie minden egyes intézmény illetve szak esetében.
- Az értékelésnek **pártatlannak** és **elfogulatlannak** kell lennie.

Az értékelési elvek rögzítése mellett természetesen részletes **eljárési szabályok** és **értékelési utasítások** kidolgozására is szükség volt. 1994-re készült el az *Akkreditációs útmutató* első kiadása, melyet azóta, a tapasztalatok birtokában folyamatosan bővítettünk és finomítottunk (jelenleg a hetedik kiadás van érvényben). Az első intézményi akkreditációkra ennek alapján, 1994-95 folyamán került sor, s azóta az 1999-ben működő 89 intézmény első akkreditációja befejeződött.

Az intézmény akkreditáció **fő típusai** a következők:

- A rendszeres intézményi akkreditáció keretében a **működő** felsőoktatási intézményeket legalább **8 évente**, illetve az oktatási miniszter kérésére külön is, meg kell vizsgálni. Az intézmény akkreditáció első köre 2000. június 30-ra befejeződik.
- **Kötelező előakkreditációt** ír elő a törvény:
 - az újonnan létesítendő felsőoktatási intézmények,
 - az alapítandó karok,
 - a Magyarországon állami elismeréssel működni kívánó külföldi felsőoktatási intézmények számára.

Az akkreditációs eljárás a **következő lépésekben** történik:

- Az intézmény a MAB-nak benyújtandó **önértékelési jelentést** (akkreditációs beadványt) készít.
- A MAB által kiküldött **látogató bizottság** (LB) felkeresi az intézményt, a tapasztaltakról szakonként, karonként, s az intézmény egészére jelentést készít.
- A **Plénium állást foglal**, melyet megküld a miniszternek és az intézmény vezetőjének.
- Az oktatási **miniszter döntést hoz**.

A MAB segítséget nyújt az **önértékelés** összeállításához, a fent említett *Akkreditációs útmutatót* az intézmények rendelkezésére bocsátja, melyben rögzíti az értékelés tényezőit: az intézmény célkitűzései, az egyes szakok jellemzői, oktatók száma, képzettsége és minősítettsége, hallgatói statisztikák, infrastruktúra, belső minőségbiztosítás stb.

A **látogató bizottsági** (LB) elnökök általában a MAB tagjai közül kerülnek ki, az LB 3-5 (nagyobb intézmény esetében több) tagjára az LB elnök tesz javaslatot, melyet a Plénum – az intézménnyel egyeztetve – fogad el. (Az intézménynek jogában áll kellő indok esetén új tag(ok) jelölését kérni.) Külföldi tagokat kérünk fel, ha nincs nem érintett magyar szakértő, illetve az intézménynek monopóliuma van az adott területen. Az előkészítés során az LB elnök előlátogatást tesz az intézmény vezetőjénél és az LB felkészítő ülést tart. Az LB ezután 2-3 napos látogatás során tekinti át az intézmény működését, melyről megírja jelentését.

Az **intézmény „akkreditálható”** vagy **„nem akkreditálható”** minősítést kap részletes indoklással. **Minden szakot egy négyértékű skálán** értékelünk (Kiváló, Erős, Megfelelő, Nem megfelelő) ezen értékelések azonban – szemben az intézményi minősítéssel – nem nyilvánosak. Az LB jelentést megtárgyalja, és szükség szerint módosíthatja az illetékes intézményi szakbizottság (ISZB), majd az ISZB jelentést megküldjük az intézménynek, hogy az esetleges tévedéseket jelezhesse illetve egyet nem értésének hangot adhasson. A Plénum határozat nyilvános részének megjelentetésekor az intézmény esetleges megjegyzéseit szintén közzéteheti. A **szakonkénti értékelés** a MAB és az intézmény **közös tulajdona**, csak a MAB elnökének és az intézmény vezetőjének együttes hozzájárulásával publikálható.

A MAB **döntése** a következő típusok valamelyike lehet:

- akkreditálja az intézményt és annak minden szakját,
- akkreditálja az intézményt, de nem minden szakját,
- akkreditálja az intézményt, de egy-egy szakot csak meghatározott, 8 évnél rövidebb időre akkreditál, s az előírt követelmények teljesítésének ellenőrzésére visszatér,
- nem akkreditálja az intézményt.

Ha egy felsőoktatási intézmény **nem felel meg** a törvényi előírásoknak és a minimális minőségi követelményeknek, akkor a MAB javaslatot tesz a miniszternek:

- a záróvizsgáztatási és diplomakiadási jog felfüggesztésére, vagy
- az intézmény, kar vagy szak bezárására, az állami elismerés visszavonására, vagy
- egyéb intézkedésre, mely biztosítja a képzés szükséges minőségét (pl. Intézkedési terv kidolgozása).

2002. június 30. után egyetlen felsőoktatási intézmény sem működhet Magyarországon, mely nem felel meg a törvényi előírásoknak és a minőségi követelményeknek (azaz „nem akkreditálható” minősítéssel rendelkezik).

1.4.2 Program akkreditáció

A program akkreditáció (szaklétesítések és indítások, képesítési követelmények, AIFSZ programok véleményezése, PhD/DLA pályázatok elbírálása) során a MAB szintén a **törvényi megfelelést** és a **minőséget** vizsgálja. A minőségi követelményeket illetően előbb kidolgoztuk az ún. **minimumkövetelményeket**, majd szakbizottságonként a **részletes szakmai követelményeket**, amelyeket az új képesítési követelményekkel, az egyes programok oktatóival és infrastrukturális ellátottságával szemben támasztunk.

Ezekre annál is inkább szükség volt, mert a jól ismert finanszírozási problémák és intézménybővítési igények miatt a **szakindítási kérelmek száma** az utóbbi években jelentősen emelkedett. A nagy, **30-50%-os nem támogatási arány** (lásd a részletes

statisztikai adatokat az 1.4.4.2 táblában) azt mutatja, hogy a **MAB nem tett engedményeket**. Ez azt jelenti, hogy az új szakok támogatásakor következetesen ragaszkodott a már működő szakokhoz képest eredetileg legalább 20%-nyi, majd mára már 40%-nyira emelt szükséges eltéréshez egyfelől, s a minimális minőségi követelményeknek való megfeleléshez másfelől.

Itt említhetjük meg, hogy a különböző intézményekben működő azonos szakok **összehasonlító értékelését** a következő akkreditációs ciklusban tervezzük.

A program akkreditációs pályázatok **elbírálási eljárása** a következő:

- A pályázat tudományágának megfelelő szakbizottság elnöke kijelöl két bírálót (egyikük általában szakbizottsági tag, másikuk külső szakember), s az ő véleményeik figyelembevételével a szakbizottság kialakítja álláspontját.
- Ezt az illetékes kollégium megtárgyalja, s határozati javaslatot terjeszt a Plénum elé.
- A Plénum határozatot hoz.
- A MAB elnöke megküldi a határozatot a miniszternek és az intézménynek.

1.4.3 Egyéb tevékenység

Amint azt az 1.2 alfejezetben láttuk, az intézmény akkreditáció és a program akkreditáció mellett a MAB-nak több más feladata is van. A következőket említhetjük a közelmúltból:

- A **kreditrendszer** bevezetésével kapcsolatos szabályozási javaslat megvitatása.
- A szlovák-magyar **ekvivalencia egyezmény** tervezetének véleményezése.
- Az egyes felsőoktatási intézmények **doktori és habilitációs szabályzatainak** véleményezése.
- A **tudományági besorolások** kialakítása az intézményi hatáskörben indítható **szakirányú továbbképzésekre** és **AIFSZ** indításokra. (Minden egyes felsőoktatási intézmény esetében megállapításra kerültek azok a tudomány- és művészeti ágak, melyekben az adott intézmény ilyen képzéseket indíthat.)
- A kormány által benyújtott **integrációs törvény** és a karokról szóló kormányrendelet véleményezése.
- A **tudományági besorolások** kialakítása a **doktori iskolák** tekintetében a tervezett törvényi szabályozás kapcsán.

Külön kiemelő az egyéb tevékenységek között a MAB saját működési rendjének kialakítására és annak állandó tökéletesítésére tett erőfeszítése. A különböző (s ráadásul változó) feladatok ellátásához szükséges nagy mennyiségű ilyen jellegű „**háttérmunka**” talán kevésbé vonja magára a külső szemlélő figyelmét, mint az egyes konkrét akkreditációs határozatok. Meg kell jegyezzük azonban, hogy a **szabályzatalkotás, az eljárási rendek, követelményrendszerek kidolgozása és karbantartása** a mindenkori törvényi előírásokkal való megfelelésben nem kis feladatot ró a MAB testületére és titkárságára. Szinte minden Plénum ülésen tárgyalásra kerül legalább két-három ilyen jellegű határozati javaslat. Új szabályzat, módosítás, a meglévő szabályok különös esetekre való alkalmazásának kérdései stb. Az intézmények szabályozott értékelését meg kellett feleltetni egy olyan élő és állandóan változó intézményrendszernek, melynek lényege a „rendezetlenség”.

Elég e helyütt megemlítenünk pl. az **egyházi intézmények** valamint a **távoktatás** akkreditációs elveinek és eljárásainak kidolgozását. Hasonló jelenlegi feladat a **székhelyen**

kívüli képzés és az intézmény akkreditáció első körében **közbülső eljárásra** kötelezett szakok pontos vizsgálati módjának és menetrendjének kidolgozása, továbbá – az Ftv. jelenlegi tervezett módosításával összefüggésben – az **egyetemi és főiskolai tanári kinevezési javaslatok** véleményezésére való felkészülés (kritériumok, eljárási rend, véleményező bizottság felállítása).

1.4.4 Tevékenységünk számokban

Előző évi tevékenységéről a MAB minden év tavaszán **részletes kiadványban** számol be, mely egy összefoglaló éves jelentés mellett tartalmazza az adott évben vizsgált intézmények és programok akkreditációs határozatait, a szabályzatalkotó munka eredményeit, a szakbizottságok illetve háromévente a Plénum összetételét, a költségvetést stb. Alább csupán felsorolásszerűen mutatjuk be egy-egy év **legfontosabb** eseményeit és tevékenységeit. (A konkrét intézményi és program akkreditációkat, mint a MAB fő tevékenységeit nem tüntettük fel külön, ezek természetesen – az intézményi akkreditáció 1994-től – minden évben jelen voltak. Hasonlóképpen nem szerepelnek itt 1995-től a MAB Nemzetközi Tanácsadó Testületének (NTT) évenkénti ülései sem.)

1992-93: Az Ideiglenes Országos Akkreditációs Bizottság megalakulása, a PhD pályázatok elbírálására vonatkozó kritériumok kidolgozása, a szakbizottságok és az NTT tagjaira vonatkozó javaslatok, PhD programok akkreditációjának előkészítése.

1994: Az OAB hároméves mandátuma, végleges határozatok a PhD pályázatok ügyében, az NTT első ülése, a szaklétesítési és –indítási pályázatok elbírálási kritériumainak kidolgozása, az *Akkreditációs útmutató* első kiadása, kísérleti intézmény akkreditációk megkezdése.

1995: A kísérleti intézmény akkreditációk befejezése, doktori és habilitációs szabályzatok véleményezése, az akkreditációs rendszer fő elemeinek rendszerbe foglalása.

1996: Az egyházi intézmények akkreditációs eljárási szabályainak kidolgozása, a teológiai doktorátusok egyenértékűségéről szóló határozat, az *Akkreditációs Értesítő* című negyedéves kiadványunk indítása, az *Akkreditációs útmutató* negyedik magyar nyelvű kiadása.

1997: A MAB-ról szóló kormányrendelet megjelenése, az új MAB megalakulása, AIFSZ programok elbírálása, a modern információs technológiák és távoktatási bizottság megalakítása.

1998: A minimumkövetelmények (program akkreditáció) megjelentetése, interdiszciplináris és további szakbizottságok megalakítása, a MAB SzMSz véglegesítése, az *Akkreditációs útmutató* hetedik kiadása.

1999: A világbanki projekt indítása, részletes szakmai követelmények (program akkreditáció) megjelentetése, kérdőíves felmérés a MAB tevékenységéről a felsőoktatási intézmények teljes körében, az intézményi folyamatos minőségbiztosítás és –értékelés bevezetésére vonatkozó intenzív előkészítő munka (*Pilot project*, bizottsági anyagok kiküldése, egész napos tájékoztatók a dékánok illetve a főigazgatók részére), az

intézmények tudományos besorolása a szakirányú továbbképzésekre és az AIFSZ programokra, sürgősségi karalapítási döntések az integrációval összefüggésben, távoktatási programok akkreditációs eljárásainak megkezdése, a MAB külső értékelésének megkezdése.

2000: A *Self-Evaluation Report* (Önértékelési jelentés) véglegesítése, a külső értékelés folytatása, állásfoglalás a doktori iskolákkal kapcsolatos tudományos besorolás ügyében, az intézményi folyamatos minőségbiztosítással kapcsolatos éves jelentésekkel kapcsolatos tennivalókról tájékoztatók, a jelentéstervezetek bekérése és feldolgozása, az *INQAAHE* (Felsőoktatási minőségértékelő szervezetek nemzetközi hálózata) vezetőségi ülésének és munkaértekezletének megrendezése.

S most lássunk néhány **adatsort**, melyek tevékenységünket számokban mutatják be.

	Főtitkár	Gazdasági igazgató	Szakreferens		Ügyintéző	Összesen
			Teljes m.idő	Részm.idő		
1993	1		3	–	1	5
1994	1		3	1,5	4	9,5
1995	1		4	1,5	5	11,5
1996	1		4	1,5	5	11,5
1997	1		5	1,5	6	13,5
1998	1	1	6	1,5	9	18,5
1999	1	1	8	1,5	9	20,5

1.4.4.1 tábla: A MAB titkárság munkatársainak száma

	1994			1995			1996			1997			1998			1999			2000****			Össze- sen
	A	E	NT	V	A	E	NT	V	A	E	NT	V	A	E	NT	V	A	E	NT	V		
Működő int-ek akkreditációja					5		0		9		0		28			20	12			1*	88	
Létesítendő int. előakkreditációja					1		3		2		5		0		2	2	1			2	7	
Létesítendő karok előakkreditációja	8		0		4		4		2		0		1		23		0		13		39	
Külföldi int-ek mo-i működése**													0		0		0			0	1	
Szakalapítás és szakindítás	2		0		36		27		60		34		91		45		34		3		328	
Képesítési követelmények	1		0		2		4		9		13		70		20		12		2		301	
PhD/DLA programok	255	4	13	22	44	11	8	8	37	7	1	12	19	11	20	10	12	4	0	2	469	
AIFSZ***													14		46		2		5		103	
Összesen	266	4	13	22	92	11	44	22	119	7	53	21	250	11	176	10	73	13	73	4	1639	

1.4.4.2 tábla: A MAB tevékenysége számokban (a határozat dátuma szerint)

* Az intézmény a plénumdöntés idejére egy integrált egyetem részévé vált, s így nem kellett állami elismerésének megvonását javasolni.

** Az Ftv. 1996 szeptemberi módosításáig a külföldi intézmények magyarországi működéséhez nem volt szükség a MAB előakkreditációs vizsgálatára.

Az addig kiadott miniszteri engedélylek száma: 5.

*** Akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzés

**** Június 30-ig bezárólag.

A = akkreditált (támogatott, elfogadott)

E = egyéb (jóváhagyott cím- vagy programvezető változás, stb.)

NT = nem támogatott (nem akkreditálható, elutasított)

V = visszavont

1.5 Finanszírozás

A MAB működésének **finanszírozása** az Oktatási Minisztérium fejezetében a központi költségvetésből történik. A működési költségek a következőképpen alakultak:

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
HUF (millió)	29,1	33,1	41,3	82,5	130	160,4	145,6 előirányzat
US dollárban, (kb., ezer)	263	237	250	405	604	668	520

A felsőoktatás finanszírozására a magyar állam 1998-ban 98,017 milliárd forintot költött. (Ez a magyar felsőoktatás összes működési költségének kb. 60%-a.) **A MAB működtetésére fordított összeg tehát 1998-ban a felsőoktatás állami támogatásának 0,13%-a volt.** (A felsőoktatásra fordított összes kiadásnak pedig kevesebb, mint 0,08%-át tette ki.) Meg kell itt jegyeznünk, hogy ha a felsőoktatás minőségértékelésére a magyar állam külső cége(ke)t kérne üzleti alapon fel, akkor a fenti éves ráfordításokból a MAB által ellátott feladatoknak csupán töredéke volna finanszírozható. (Elég itt pl. az ELTE most zárult akkreditációjára utalnunk, melyben több mint ötven szakértő vett részt helyszíni látogatásokon alapuló szakértői véleményekkel.)

A Világbank és Magyarország között kötött, a **Felsőoktatási Reformprojektre** vonatkozó kölcsönszerződés egyik alkotórészeként a MAB az 1999-től 2004-ig terjedő időszakra **2,4 millió dolláros** keretet kapott a reformprojekttel kapcsolatos teendőinek ellátására. Ennek felhasználására és ütemezésére vonatkozóan 1999-ben *Tevékenységi tervet* készítettünk, melyet a Világbank jóváhagyott. A tevékenységek végrehajtása és az összeg felhasználása megkezdődött, ezekről a Világbank által elismerően fogadott negyedéves jelentésekben és félévenkénti meghallgatásokon számoltunk be.

A MAB tagjai a Plénium üléseken való részvételük szerint **tiszteletdíjat** kapnak, s ugyancsak díjazásban részesülnek a program akkreditációs kérelmek bírálói, díjazásban és költségterítésben az intézmény akkreditációs látogató bizottságok elnökei és tagjai. A szakbizottsági tagok azonban csak a múlt évben kaptak egy egyszeri jelképes összeget eddigi munkájukért.

1.6 Tevékenységünk értékelése

A MAB tevékenységét természetesen **saját maga** is, mintegy önreflexív módon figyelemmel kíséri. Ehhez kapcsolódik részben a működéssel kapcsolatos szabályalkotás és karbantartás is. Másrészt pedig a szerdánként, az elnök illetve a főtitkár vezetésével tartott titkársági értekezleteket említhetjük itt, melyeken az aktuális tennivalók megbeszélése mellett rendszeresen napirendre kerülnek a munkánk értékelésére és jobbítására vonatkozó kérdések.

Rendszeres visszacsatolást kapunk tevékenységünkről az **Oktatási Minisztériumtól**. Ez részben a két szervezet vezető tisztségviselőinek találkozóin révén valósul meg, részben pedig az un. „három bizottság” (OM – MAB titkárság – FTT titkárság) ülései alkalmával. Közeli példa e visszacsatolásra a MAB munkájának elismerése a folyamatos belső intézményi minőségbiztosítás és –értékelés szorgalmazásával és bevezetésének támogatásával kapcsolatban.

A **felsőoktatási intézményektől** érkező visszajelzések között – a MAB tagoknak tett közvetlen, szóbeli észrevételek mellett – az intézmény akkreditációs **ISZB jelentésekhez fűzött írásos megjegyzéseket** emelhetjük ki. Ezek jó része köszönetet mond az adott intézmény tevékenységének áttekintéséért és értékeléséért, és elfogadja azt. Az intézmények mintegy 20 %-a azután az 1996-os Ftv. 3-4 §-ának értelmezését vitatta (mint ismeretes, a 4. § az 1999-es Ftv. módosítással megváltozott, s azóta nem okoz ilyen problémát), s végül az intézmények mintegy 30 %-a kérte tárgyi hibák (pl. időközben megváltozott adatok) javítását vagy vitatta egyes szakok értékelését.

Az intézményi szakbizottsági jelentésekkel együtt e levelek is a Plénium elé kerülnek, s az ezek ismeretében hozza meg határozatát. Az intézmények azonban a **MAB határozatokhoz** is írásos megjegyzéseket fűzhetnek, melyeket az *Akkreditációs Értesítőben* és a MAB éves beszámolóiban a határozatok nyilvános részével együtt közzé teszünk. Ez utóbbi levelek túlnyomó többsége szintén a fent említett 3-4 § értelmezését kommentálta.

A szisztematikus visszacsatolás és a MAB munkájának **általános értékelése** céljából a múlt év tavaszán-nyarán a **teljes magyar felsőoktatási intézményrendszerre** (a múlt évben még 89 intézmény) kiterjedő **kérdőíves felmérést** végeztünk. (A vizsgálat első, felderítő szakaszában 12 működő, és két addig nem akkreditált, elutasított intézmény vezető képviselőjével is mélyinterjút készítettünk, s a vizsgálat zárójelentésébe ezek eredményeit is beépítettük.) A vizsgálat összefoglalóan mintegy **80 %-os elégedettséget** állapított meg a **10-20 %-nyi negatív észrevételek** mellett. Az eredményeket a MAB múlt év októberi plénuma vitatta meg. Az összefoglaló zárójelentést az *Akkreditációs Értesítő* 2000. májusi számában közzétettük, s a MAB titkárságán is rendelkezésre áll.

S végül megemlíjtük a szintén a múlt évben, a világbanki tevékenységi terv keretében indított projektet, melynek keretében a MAB munkáját és általában a magyarországi akkreditációt egy **nemzetközi szakértői csoport értékeli**. A hattagú szakértői csoport nemzetközi meghívásos pályáztatás alapján nyerte el megbízatását. Előlátogatásukra múlt év decemberében került sor, januárra elkészítettük önértékelési jelentésünk végleges változatát, s február végén a csoport nyolcnapos főlátogatás alkalmával gyűjtötte össze a jelentésük megírásához szükséges információkat. A MAB vezető tisztségviselőivel, testületi tagjaival és titkársági munkatársaival, látogató bizottsági elnökökkel való találkozás mellett tevékenységünk érintettjeinek széles körét felkeresték: az Oktatási Minisztériumot, 9 felsőoktatási intézményt (ebből 5 integrált intézmény), találkoztak a felsőoktatási konferenciák, az FTT, a HÖÖK, az FDSZ, az MTA, a kamarák, a MTESZ képviselőivel. A csoport jelenleg készíti értékelő jelentését.

1.7 Változásmenedzsment

Ebben a fejezetben a **változásra való képességünkről** adunk számot, bemutatva a már eddig megtett és a közeljövőben tervezett, illetve javasolható intézkedéseket, melyeket a

- törvény által előírt feladataink változásai,
- a tevékenységünk érintettjeitől érkező visszajelzések,
- a hazai felsőoktatási és oktatáspolitikai környezet, és
- a nemzetközi felsőoktatási minőségértékelő környezet

kihívásaira adott válaszként határoztunk meg.

A munka területei és eredményei

1. Az Ftv. 1999-es módosításának (81 § (2) f. pont) megfelelően minden egyes felsőoktatási intézmény esetében **meghatároztuk azokat a tudomány- illetve művészeti ágakat**, melyekben az adott intézmény – a megfelelő képzési és kutatási tevékenysége illetve a korábbi, támogatott program akkreditációs pályázatai alapján – saját hatáskörben szakirányú továbbképzési szakokat és AIFSZ képzést indíthat.
2. Az intézmény akkreditáció második körében a hangsúlyt a **folyamatos intézményi minőségbiztosításra és –értékelésre** helyezzük, a MAB az intézmények éves jelentéseinek (Ftv. 59 §) figyelembevételével mintegy „meta-értékelést” végez.

E változás elősegítésére a következő lépéseket tettük:

- ✓ 1998 májusában **körlevélben** hívtuk fel az intézmények figyelmét az Ftv. e paragrafusára, kérve a jelentések előkészítésének megkezdését, s a megalakítandó intézményi bizottságokról a MAB értesítését.
- ✓ **A záróvizsga bizottságok külső elnökei számára kérdőívet küldtünk**, hogy értékeljék a vizsgák anyagát, lebonyolítását és a vizsgára bocsátott hallgatók felkészültségét. A válaszokat feldolgoztuk, az eredményeket publikáltuk, az intézményeket külön is tájékoztattuk. E kezdeményezésünkkel, az oktatási folyamat **kimenetének** elemzésével, a **felhasználók** szempontjainak megfogalmazásával, új elemet vontunk be a hazai felsőoktatás minőségértékelésébe.
- ✓ 1998 szeptemberében külső szakértőkből álló **bizottságot hoztunk létre**, hogy az intézmények számára bevezető tanulmányt készítsen a felsőoktatási minőségbiztosítás alapelveiről.
- ✓ Kilenc intézmény önkéntes részvételével **pilot projektet indítottunk** a felsőoktatási minőségbiztosítás egyes speciális kérdéseinek kidolgozására.
- ✓ 1999 novemberében az egyetemi karok **dékánjai**, majd a **főiskolai főigazgatók** részére **tájékoztatót rendeztünk** az addigi tapasztalatok és a jövőbeli tennivalók megbeszélésére, s egyben kértük, hogy az intézmények 2000 márciusára készítsék el és küldjék meg a MAB-nak éves beszámoló **jelentésük tervezetét**. A tájékoztatókon további anyagokat adtunk közre és internetes honlapunkra is helyeztünk belőlük.

- ✓ 2000 februárjában több ülésben újabb tájékoztatót tartottunk az intézmények felelősei illetve vezetői számára a **jelentés-tervezetek** összeállításáról, a javasolt minőségértékelési **szempontrendszeréről** és az éves jelentések javasolt **tartalmáról**. Minderről egy írásos anyagot is eljuttattunk az intézményekhez (s letölthetővé is tettünk honlapunkon).
- ✓ A márciusban beérkezett jelentés-tervezetek feldolgoztuk, a **tapasztalatokról** minden intézményt levélben értesítettünk, s egyben **javaslatot** adtunk az éves jelentések elkészítési és intézményen belüli megvitatási módjára is.

A közeljövőben tervezzük:

- az éves jelentések értékelési kritériumainak pontosítását és a megfelelő eljárási rend kidolgozását,
- az éves jelentések feldolgozását, a tapasztalatok összefoglalását és közreadását,
- a 2000/2001-es próbaév alapján az eljárási szabályok és az értékelési kritériumok véglegesítését.

Mindezen intézkedések **végső célja** az, hogy az intézmények minőségi javulása követhető legyen, s a jövőben az **intézmény akkreditáció az éves intézményi minőségbiztosítási és – értékelési jelentésekre alapulhasson**.

Szerkezet, összetétel

3. **Megbeszéléseket kezdeményeztünk** a MAB tagjait a következő ciklusra **jelölő szervezetekkel** (MRK, FFK, MERSZ, MTA, kamarák), hogy
 - az egyes tudományágak arányos képviselete biztosítva legyen,
 - a felsőoktatás minden szektora megfelelően képviselve legyen,
 - a folyamatosság és a megújulás közötti egyensúly megvalósuljon.
4. Találkozóra hívtuk meg a **kamarák képviselőit**, hogy felhívjuk figyelmüket a fenti kérdésekre és egyben meghallgassuk véleményüket a felsőoktatás és az akkreditáció aktuális kérdéseiről és elősegítsük a velünk való hatékonyabb együttműködésüket. Meg fogjuk küldeni nekik véleményezésre a hatáskörükbe tartozó képesítési követelményeket, hogy azokban a munkaadói, piaci szempontok jobban érvényesülhessenek.
5. Megkíséreljük a magyarországi felsőoktatás **érintettjeinek** pontosabb **azonosítását** és a minőségbiztosítási és akkreditációs folyamatokba való nagyobb mértékű **bevonását**.

Metodológia, működés

6. Továbbra is nagy figyelemmel követjük a szakterület **nemzetközi eseményeit**, a releváns tapasztalatokat napi munkánkba (eljárási rendek, értékelési kritériumok) beépítjük. Öt MAB tagból álló **bizottságot hoztunk létre**, hogy a külföldi felsőoktatási minőségértékelési gyakorlatot elemezzék. Jelentésüket az 1999. szeptemberi plénum ülés vitatta meg.
7. A „kis-ország” szindróma negatív hatásainak további enyhítésére megpróbálunk **még több külföldi szakértőt** bevonni az akkreditációs munkába. E szándékunknak természetesen pénzügyi lehetőségeink állítanak kemény korlátokat.

8. Keressük a **szakbizottsági tagok** megfelelő **anyagi motiválásának** lehetőségeit.
9. Megtettük a kezdeményező lépéseket az **új informatikai és dokumentációs rendszerünk** kialakítására.
10. Elkezdtük egy kis „**dokumentációs központ**” kialakítását a külföldi szervezetektől érkező anyagok felhasználásával.
11. A titkársági **munkaértekezletek** önvizsgáló, a **működés javítására** koncentráló jellegét megőrizzük, **fejlesztési-továbbképzési** jellegét erősítjük. Elkezdtük a titkársági munkatársak **szisztematikus továbbképzési programjának** kidolgozását és végrehajtását.
12. A titkárság a munkamennyiség növekedésével – lehetőségei függvényében – **létszámbővítéssel is** lépést kíván tartani, megfelelő figyelmet szentelve a **fiatal szakemberek** alkalmazásának. (Az 1999-ben teljes munkaidős alkalmazásban felvett 4 kolléga átlagéletkora 31 év.) Vizsgáljuk a **gyakornoki rendszer** bevezetésének lehetőségeit.

Minőségértékelés

13. Az értékelések során a jövőben nagyobb hangsúlyt szándékozunk fektetni a bemeneti adatok mellett a képzési és kutatási tevékenység **folyamatára és eredményeire**.
14. Az értékelés során vizsgált **területeket szélesíteni** javasoljuk: intézményi stratégiai célok, vezetés, külső kapcsolatok, alkalmazkodás, munkaerő piaci trendek és elvárások.
15. Az **Akkreditációs útmutató** felülvizsgálat alatt áll, **egyszerűsíteni, rövidíteni** szándékozunk. Az intézmény akkreditációs beadványok (önértékelések) és az éves jelentések szerkezetét és tartalmát egymáshoz közelíteni (integrálni) kívánjuk.
16. Az intézményi önértékelésekben javasolni fogjuk az ún. **SWOT elemzés** (erőségek, gyenge pontok, lehetőségek, veszélyek) alkalmazását.

Kapcsolatok, nyilvánosság

17. Pénzügyi lehetőségeink függvényében törekszünk **nemzetközi kapcsolataink** szinten tartására, illetve fejlesztésére. Részt veszünk nemzetközi konferenciákon.
18. Az intézményekkel való hatékonyabb kapcsolattartás érdekében 2000 januárjától bevezettük az **intézményi felelősi rendszert** a titkárságon.
19. Pénzügyi lehetőségeink függvényében igyekszünk **kiadványainkat nagyobb példányszámban** megjelentetni, és az érdekeltekhez eljuttatni.
20. Korszerűsítettük **arculatunkat**.

21. Tartalmában és formájában is megújítani tervezzük internetes **honlapunkat** a naprakész, gyors és pontos tájékoztatás érdekében.

1.8 Kapcsolatok

A Magyar Akkreditációs Bizottság nagy súlyt fektet arra, hogy jó kapcsolatokat építsen ki hazai és nemzetközi partnereivel, a megfelelő szakmai szervezetekkel.

Hazai kapcsolataink között az **Oktatási Minisztériumot** kell első helyen említenünk, hiszen a MAB véleményét és állásfoglalásait – az érintett intézmények mellett – az oktatási miniszternek küldi meg. Állandó levelezésben állunk tehát, melyet a két szervezet vezetői közötti személyes találkozások egészítenek ki. Rendszeres üléseket tart továbbá az ún. „hármass bizottság”, melyben az OM, a MAB és az FTT (*Felsőoktatási és Tudományos Tanács*) képviselői vitatják meg az aktuális problémákat és egyeztetik a mindhárom szervezetet érintő tennivalókat.

Igen jó kapcsolatban vagyunk a magyar felsőoktatás más szervezeteivel is. Az FTT, az ODHT (*Országos Doktori és Habilitációs Tanács*) és a HÖÖK (*Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája*) egy-egy képviselője rendszeres résztvevője a MAB plenáris üléseinek. S hasonlóképpen, a MAB is meghívást kap az FTT, az ODHT, az MRK (*Magyar Rektori Konferencia*), az FFK (*Főiskolai Főigazgatók Konferenciája*), s a MERSZ (*Művészeti Egyetemek Rektori Széke*) üléseire. A Parlament Oktatási Bizottságának ülésein a MAB elnöke vagy főtitkára vesz részt alkalmanként. S ugyancsak rendszeres kapcsolatot tartunk fenn az *Országos Kredittanáccsal* és a *Doktoranduszok Országos Szövetségével* is.

S végül, de nem utolsósorban természetesen szoros kapcsolatot tartunk a magyar **felsőoktatási intézményekkel**. Szakértőink többsége egyetemeken és főiskolákon tanít. Az egyes konkrét akkreditációs kérelmek és az intézményi akkreditációs látogatások jó alkalmat kínálnak az élő kapcsolatok ápolására.

Nemzetközi kapcsolataink is igen jók. Sok külföldi felsőoktatási minőségértékelő szervezettel tartunk rendszeres kapcsolatot, s lehetőségeink függvényében igyekszünk jelen lenni a fontosabb nemzetközi szakmai rendezvényeken is. Illusztrációul néhány példa: *Center for Higher Education Policy Studies* (Hollandia), *Council for Higher Education Accreditation* (USA), *CRE – Association of European Universities* (Svájc), *European Centre for the Strategic Management of Universities* (Belgium), *International Network of Quality Assurance Agencies in Higher Education* (INQAAHE), *PHARE Multi-Country Programme* stb. A MAB elnöke tagja több nemzetközi szervezet vezető testületének, s ő és más MAB-tagok is résztvesznek külföldi felsőoktatási intézmények értékelő látogatásain is. A MAB rendezte meg a kelet- és közép-európai minőségértékelő szervezetek első közös konferenciáját, s hasonló értekezletet hívunk össze 2000 őszen is. Ez év májusában pedig a MAB meghívására Budapesten tartotta az INQAAHE éves igazgatósági ülését és munkaértekezletét.

1.9 Publikációk

Legfontosabb kiadványaink a következők:

Angolul:

- Éves jelentések 1994-től: *The Hungarian Accreditation Committee and its Work*.
- *Ph.D. Accreditation in Hungary*, Budapest, 1993.
- *Quality Assessment in Higher Education in Central and Eastern Europe*. Meeting of Agency Representatives in Budapest. Budapest, 1997.
- *The Advisory Board of the Hungarian Accreditation Committee*. Budapest, 1998.

Magyarul:

- Éves jelentések 1994-től.
- *Akkreditációs Értesítő* (1996 második felétől, negyedévente, tartalmazza a MAB határozatokat, az intézmények esetleges észrevételeit stb.)
- *Szakmai követelményrendszer és Szervezeti és Működési Szabályzat. Akkreditációs Értesítő*. Budapest, 1999.
- *Szakmai alapkövetelmények és részletes irányelvek. Akkreditációs Értesítő*, különszám, 1999.
- *A Magyar Akkreditációs Bizottság tagjai és titkársága*. Budapest, 1999.

E publikációkat magunk **terjesztjük**, a felsőoktatási intézmények és az érdekelt szervezetek részére postán juttatjuk el. Anyagaink egy része internetes **honlapunkon** (www.mab.hu) is elérhető.

A MAB határozatokról a *Magyar Felsőoktatás és az Oktatási Közlöny* hasábjain is beszámolunk. Az előbbi folyóiratban, és más hazai és nemzetközi szakmai kiadványokban munkatársaink rendszeresen publikálnak.

2. A MAGYAR FELSŐOKTATÁS MINŐSÉGE 1992-2000

A felsőoktatás minőségéről általánosságokon és szubjektív megállapításokon túl igen nehéz konkrét és megalapozott állításokat tenni. A MAB közel nyolc éves tevékenysége alatt azonban jelentős mennyiségű adat és információ gyűlt össze, melyekre építve jobban megalapozott, a valós állapotot viszonylag pontosan tükröző megállapítások is megfogalmazhatók. Az alábbiakban tehát megkíséreljük a MAB eddigi munkájának tükrében bemutatni a magyar felsőoktatás minőségi mutatóit (2.1 alfejezet), majd ezek elemzése után rámutatni néhány csak közvetve mérhető tényre (2.2 alfejezet).

2.1 A magyar felsőoktatás minősége a MAB munkájának tükrében – statisztikus elemzés

Ebben az alfejezetben a MAB eddigi tevékenységének **számszerűsíthető adatai alapján** mutatjuk be a magyar felsőoktatás jelenlegi minőségi állapotát.

2.1.1 Az intézmény akkreditáció

2.1.1.1 Működő intézmények

A MAB a törvény előírásainak megfelelően **2000. június 30-ig lezárta** az összes Magyarországon működő felsőoktatási intézmény akkreditációját. Az akkreditációs döntéseket a 2000. január 1-je előtti intézményi rendszer alapján hozta meg. Az integráció minőségi értékelésére 2003-tól kerül sor. Ugyanakkor véleményezte a kormány integrációs javaslatát, az eredeti tervhez képest módosításokat javasolt, amelyek túlnyomó részét a kormány elfogadta és azokat az Ftv. 1999-es módosítása tartalmazza.

A MAB az 1999. december 31-ig fennállt intézményi struktúrában **89** felsőoktatási intézmény akkreditációját zárta le, **2** intézményről (s további egyről másodízben) 2000. június 30-án hoz határozatot. A MAB összesen **egy intézmény** működésének **felfüggesztését** javasolta, ez az intézmény azóta teljesen átalakult és ez év júniusában akkreditálva lett. **Egy másik** intézmény (egyetem) sem lett volna akkreditálható, mert a vizsgálat idején egyetemi szintű graduális képzést nem folytatott, ám a plénumdöntés idejére (2000. január) az intézmény egy nagyobb, integrált egyetem része lett, s a probléma ezzel megoldódott.

34 intézmény esetében a MAB javasolta a **nyolc évre szóló akkreditációt**. A rövidebb határidőre akkreditált intézmények egy része nem felelt meg az akkreditáláskor érvényes Ftv. 3. illetve 4. §-ának, vagyis egyetemek esetében nem működtek két tudományterületen, illetve főiskolák esetében 1999-ig két tudományágban, 1999-től egy tudományág két szakán (vagy főiskolai tanáraik nem rendelkeztek doktori fokozattal). A törvényi előírások 1999-es változásának megfelelően a MAB 1999 októberében további **24** intézményre nézve új határozatokat hozott, s így ezek is **nyolc évre szóló** akkreditációt kaptak. Az addig vizsgált intézmények közül 16 azonban még ekkor sem felelt meg e két paragrafus előírásainak.

A rövidebb határidőre javasolt intézményi akkreditációk másik csoportjánál más minőségi problémák is felmerültek, ezért itt minőségvédelmi okokból javasolt a MAB nyolc évnél rövidebb határidőt. Ez utóbbi esetek is további két típusra oszthatók. Az első típusban a minőség biztosítékai azért nem voltak kielégítőek, mert az intézmény új volt, a másik csoportban ettől függetlenül, vagy ezen túlmenően egyéb, a minőséggel kapcsolatos problémák is felmerültek. A **nyolc évnél rövidebb időre akkreditált** intézmények száma (az integráció előtti hálózatra vonatkoztatva) összesen **30**. (Az integrált intézmények akkreditációja e számot – különösen az egyetemek tekintetében – csökkenteni fogja.)

Külön említést érdemel az **egyházi** fenntartású intézmények kérdésköre. A MAB az öt egyházi fenntartású egyetemből négyet már akkreditált és az ötödik eljárása is lezárul júniusban. 23 egyházi főiskola is megkapta az akkreditációt. A közismert történeti okok miatt az egyházi fenntartású felsőoktatási intézmények a kezdet számos problémájával küzdenek, s bár az egyes intézmények színvonala is eltérő, néhány magas színvonalú teológiai kar illetve szak kivételével mindenütt **szükség van a minőség jelentős javítására**. A MAB ehhez a folyamathoz **értékeléseivel** komoly segítséget nyújtott, amit az intézmények kevés kivétellel szívesen fogadtak.

A működő hat **magán illetve alapítványi** főiskola mindegyike megkapta az akkreditációt.

Az egyházi és magánfőiskolák fő problémája az, hogy **az ország nem rendelkezik elegendő színvonalas, minősített oktatóval**. Ezen intézmények stabilizálódása azonban versenyhelyzetet teremt az állami intézményeknek, ami a minőséget is érinteni fogja.

Az intézmények minőségét a bennük oktatott **szakok minőségével** lehet jól jellemezni, bár természetesen más szempontok (pl. intézményirányítás, hatékonyság stb.) is figyelembe veendők. Áttekintésünkben **külön választottuk az összes magyar felsőoktatási intézményt az ELTE adataitól**. Erre azért volt szükség, mert a magyar felsőoktatási intézményekben több mint 1600 szak van (ez mintegy 430 fajta szakot jelent, tehát átlagban egy szakot négy helyen oktatnak), ebből az ELTE 264 szakon ad diplomát. Itt viszont igen sok kis létszámú szak van, amelyek azonban kiemelkedő minőségűek, ezért a statisztikát a tényleges súlyuknál nagyobb mértékben módosítják.

A magyar felsőoktatási intézmények (az **ELTE nélkül**) **szakjainak közel 20%-a** minősült **kiváló**nak, vagyis nemzetközi színvonalúnak. (Lásd a *2.1 ábrát* e fejezet végén.) Az ELTE szakjainak mintegy fele kapott kiváló minősítést. Az **összes intézmények (ELTE-vel) 24 %-a kiváló**. (*2.2 ábra*)

Erős, vagyis a magyar követelményeknek mindenben megfelelő minősítést kapott a vizsgált **nem ELTE szakok közel 40%-a**, míg az ELTE szakok 30%-a. **Országos összesítésben** ez a szakok **37,5%-a**.

Megfelelőnek, minősítéssel közbülső eljárásra kötelezettek illetve csak közbülső eljárásra kötelezettek minősült az országban oktatott szakok mintegy **30%-a**. Ezek azon kategóriák, ahol valamilyen **tennivaló van a minőséggel kapcsolatban**. E tennivalók egy része onnan adódik, hogy az intézmények **még nem adtak diplomát** a kérdéses szakon, tehát nem tudtuk a minőséget minden szempontból megítélni. Másrészt olyan szakokról van itt szó, ahol **javítható hibákat** tapasztaltunk.

Nem megfelelőnek, vagyis felfüggesztendőnek az országban **15 szakot** találtunk, amely a szakoknak közel egy százaléka. A maradék **8% („egyéb”)** kifutó, megszűnő, vagy jogilag rendezetlen szakokból áll össze, illetve olyan szakokat is tartalmaz, ahol – az intézmény akkreditációs eljárásaink legelső szakaszában – a minőségi követelményeknek megfelelő szakokat még nem értékeltük a későbbi négyértékű skála szerint.

Összefoglalóan annyit mondhatunk, hogy a **vizsgált 1674 szak** eléggé nagy sokaság ahhoz, hogy a minőség megítélésének óhatatlan esetlegességei egymást kiegyensúlyozzák és a végeredményt reálisnak tartjuk akkor is, ha természetesen fenn kell tartanunk annak lehetőségét, hogy a négyes skála mentén történő osztályozás konkrét esetekben nem volt eléggé megalapozott. Aki pályája során sok száz diákot osztályozott, tudja, érti és átérzi, hogy ennek mi az értéke, és mik a határai.

Végeredményben tehát a kép kedvező. Az a tény, hogy **a magyar felsőoktatás szakjainak közel egy negyede nemzetközi színvonalú és összesen mintegy 70%-a megállta a minőségi vizsga próbáját**, megfelelő eredmény. A maradék 30% jelentős része sem problematikus, mert éppen új szakokról van szó, vagy a hiányosságok javíthatók.

2.1.1.2 Intézménylétesítések

A statisztika szerint (lásd az 1.4.4.2 táblát) a MAB **27 új intézményalapítási** kérelem (mindegyikük főiskola) ügyében döntött. Ez a szám azonban csalóka. Ugyanis az elutasított intézmények más felállásban vagy más névvel újra jelentkeztek, a valóban új intézmények száma tehát ennél **kevesebb** volt. A MAB **7 intézményt talált alkalmasnak** és akkreditált. Az **elutasítások** relatíve nagy száma mögött különböző okok voltak. Az elutasítások egy része a **minőségi követelmények** időarányos teljesülését nem találta megfelelőnek, az elutasítások másik részének azonban **törvényi okai** voltak, az intézmények nem feleltek meg az Ftv. akkor érvényes 4. §-a követelményeinek.

Itt említjük a **külföldi intézmények** magyarországi működésének kérdését. Ezek engedélyezése 1996-ig csak miniszteri hatáskör volt, és nem volt hozzá szükséges a MAB véleménye. Ezen idő alatt **5 intézmény** kapott miniszteri engedélyt. Az 1996-os törvénymódosítás óta három kérelmet bíráltunk el, **egy kérelmet támogattunk**, kettőt nem.

2.1.1.3 Karlétesítések

Az intézmények karalapítási szándékainak szempontjából két korszakra oszthatjuk a tárgyalt időszakot. Az **integráció előtt** 21 karalapítási kérelem érkezett (1.4.4.2 tábla), ebből a MAB **16-ot támogattott**. Az **integráció miatt** 1999-ben a miniszter gyorsított eljárást kért a beadott 36 új karalapítás elbírálására. A kérelmek közül a MAB **23-at támogattott**, 13-at nem támogattott. A kormány végső döntése ettől kis mértékben eltért.

Jelenleg 110 egyetemi és főiskolai kar működik Magyarországon a 34 nem kari tagozódású főiskola mellett. Úgy gondoljuk, hogy a hat év alatt **összesen támogattott 39 új kar lényeges átalakulást és megújulást** jelentett az intézmények számára. (A támogatott karalapítási kérelmek egy része az integráció során karrá alakuló korábbi önálló főiskolákra vonatkozott.) A karok negyedének-harmadának megújulása jelentős frissülést jelez, és általában megteremtette a minőség javításának feltételeit is.

2.1.1.4 Székhelyen kívüli képzések

A jelenleg működő 144 kar és nem kari tagozódású főiskola közül **50 végez székhelyen kívüli oktatást**. E képzési forma terjedését a kétségtelen piaci igények hívták életre, de számos helyen **minőségi problémák** jelentkeztek. Ezekre a törvényhozó felfigyelt, s előírta e képzések külön akkreditációját. A már működő székhelyen kívüli képzések akkreditációját 2002 júniusáig be kell fejezni (a MAB a vizsgálatokat ez év nyarán kezdi), az indítani kívántakra külön miniszteri engedélyt kell kérni.

2.1.2 Programakkreditáció

2.1.2.1. A PhD és DLA programok

1993-ban, részben a pályázók tapasztalatlansága részben a szempontok kialakulatlansága miatt a beadott pályázatoknak csak mintegy **30%-át** fogadta el a MAB. A tanulóév eredményes volt. **1994-ben** a beadott 294 pályázatból 255-öt, **87 %-ot** fogadtunk el. (Az

1993-as pályázatok végső elbírálására is ekkor került sor. Lásd a 2.3 ábrát.) A visszavont, vagy el nem fogadott pályázatok aránya ekkor mintegy 12% volt. A beadott pályázatok száma azóta értelemszerűen csökkent. Hasonlóképpen csökkent az elfogadott pályázatok száma is, de **1997 óta egyetlen egy pályázatot sem kellett elutasítani**, és évenként csak néhány pályázatot vontak vissza. Ez azt jelenti, hogy a magyar felsőoktatás résztvevői elfogadták a MAB minőségi kritérium rendszerét.

Az **összesen** jóváhagyott **413 + 56** doktori program (**76+10 %-os elfogadás**,) egy kis része tartalmaz átalakított programokat is, 56 esetben pedig a cím vagy a programvezető személyének változását hagytuk jóvá. Az összes programból **249** a teljes jogú, azaz önálló fokozatadásra jogosult (ún. „**A**” típusú) program.

Negatívumként említendő meg ugyanakkor, hogy nem sikerült megállítani a doktori programok **elaprózódását**. Egyes tudományágakban, mint a biológia és az orvostudomány a programok igen elaprózódtak, másokban a kívánatos mértékűek.

A doktori programok jóváhagyása nem jelenti a **működés** minősítését. Ezt a munkát a MAB **2001-ben** kezdi meg, hiszen addigra lesznek értékelhető eredmények. A közbülső vizsgálatok azonban igen **egyetlen színvonalról** számolnak be.

Ugyancsak nem vizsgáltuk még a kiadott PhD **fokozatok minőségét**. Itt elsősorban a régi egyetemi doktori (kisdoktori) fokozatok átminősítése során tettek jelentős engedményeket egyes intézmények a minőség területén. Hozzátehetjük, hogy **nem egységes a követelményrendszer** a doktori fokozat odaítélésekor. Különösen a **nyelvismeretek** ellenőrzése és a **publikációk** beszámítása tekintetében vannak problémák.

A MAB elfogadta a doktori programok elismeréséről a **doktori iskolák elismerésére való áttérés** részletes szabályozását. A doktori ügyek vizsgálatára egy akadémikusokból álló **különbizottságot** állított fel. A doktori iskolai rendszer bevezetése **2001 szeptemberétől** felmenő rendszerben várható.

2.1.2.2 Szakalapítások

2000. április 30-ig a MAB **629 új szakalapítás** ügyében foglalt állást. (2.4 ábra) A szakalapítási kérelmek száma ebben a formában megtévesztő, ugyanis míg a doktori programok esetében elutasítás esetében egy évig nem lehet ugyanazt a programot újra beadni, ilyen korlát a szakindítások esetében nincs. Ezért **ugyanaz a szak a statisztikában többször is szerepelhet**, s az elutasítottakon belül is lehet több azonos. Egészében véve a MAB a benyújtott szakalapítások **52%-át fogadta el** (325 kérelem) és 48%-át találta minőségi szempontból nem kellően megalapozottnak.

A viszonylag nagy elutasítási arányhoz két megjegyzés is szükségeltetik. A szakindítások esetében a korábbi időszakban **új szaknak** az a szak minősült, amely **legalább 20%-ban tért el egy már létező szaktól**. Ez annyit jelentett, hogy egy szakon belül 20% módosításához nem kellett a MAB véleményezése. Ezért ha egy kérelem új néven akart olyan szakot indítani, ahol a különbség az új és a már meglévő szak között minimális volt, már ezen a formai követelményen megbukott a javaslat. Ezt a 20 %-ot egyetértésben a Magyar Rektori Konferenciával és a Főigazgatói Konferenciával fokozatosan **40%-ra emeltük**.

Másrészt feltétlenül jelezniük kell itt azt a tény (melyre az 1.4.2 pontban már utaltunk), hogy a szaklétesítési, szakindítási kérelmek mögött nem ritkán a **pusztai anyagi érdek**, az intézmények saját bevételeit növelni akaró szándék (olykor szinte már kényszer) húzódott meg. Ez jó néhány pályázat esetében a **kellő megalapozottság és minőség hiányában** jelentkezett, s persze teljesen ellentétes a felsőoktatás minőségi megújulásának célkitűzésével.

A szakalapítások **elutasítása** mögött tehát **különböző okok** húzódnak meg. A fentiekén túlmenően a leggyakoribb a nem megfelelő **személyi háttér** volt, de számos esetben a beadott program nem felelt meg a **képesítési követelményeknek**, illetve nem voltak meg az **infrastrukturális** (pl. könyvtár, labor) alapok. Némileg eltérően kellett megítélni az egyházi, magán fenntartású illetve az újonnan induló intézmények szakalapítási kérelmeit, hiszen ezek megfelelő anyagi támogatáshoz csak a szakindítás engedélyezése után juthattak.

Megvizsgáltuk a főiskolai és az egyetemi szaklétesítések és szakindítások egymáshoz viszonyított helyzetét is. (2.5 ábra) A **főiskolai** kérelmek **49%-át**, míg az **egyetemi** szakindításoknak csak **47%-át** fogadtuk el. Lényegesen nagyobb arányban fogadtuk el a **szakirányú továbbképzési szakok** alapítására és indítására vonatkozó kérelmeket, az elfogadási arány itt **65%** volt. A szakirányú továbbképzések indításának véleményezése 1999 szeptemberétől már nem szükséges, a döntés az intézményi autonómia részévé vált.

Ha most szembesítjük a felsőoktatási intézményeinkben működő több mint 1600 szakot és az ezek mellett engedélyezett 325 új szakot természetesen ismét kissé csalóka a kép, mert az intézmény akkreditáció során vizsgált 1674 szak között volt olyan, amelyet korábban mint induló szakot engedélyezésre javasoltunk, majd az intézmény akkreditációjánál már mint működő szakkal találkoztunk vele. Ha ezt is figyelembe vesszük, akkor azt mondhatjuk, hogy az országban **működő szakok száma** az elmúlt időszakban – annak ellenére, hogy az új szakok indulásánál igen szigorúan jártunk el –, mintegy **10-15%-al nőtt**. Ez annyit jelent, hogy a magyar felsőoktatás képes a megújulásra, az új kihívások megválaszolására, saját profiljának bővítésére, és ezt szigorú minőségi ellenőrzés mellett eredményesen tudta végrehajtani.

Különösen jelentős volt az 1996-os törvénymódosítás által bevezetett, általában kétéves, **akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzés** (AIFSz). A beadott 116 kérelemből 103-at fogadtunk el és mindössze 13-at utasítottunk el. (2.6 ábra) Ez a közel **89%-os elfogadottság** mindenekelőtt a pályázatok (PHARE program által is támogatott) **jó előkészítésének** eredménye volt. Egyben azt is mutatja, hogy alaptalan az a nézet, amely szerint a MAB a szakindításoknál túlságosan „akadémikus” szempontokat alkalmazott és nem volt tekintettel a **gyakorlat igényeire**. Az AIFSz indítások engedélyezése 1999 szeptemberétől kikerült a MAB hatásköréből, a jövőben csak az **új programok** minőségével foglalkozunk, a már létező programok új intézményben való indításáról a befogadó felsőoktatási intézmény foglal állást.

2.2 A magyar felsőoktatás a MAB tapasztalatainak tükrében – értékelő elemzés

A felsőoktatás minőségével kapcsolatban a MAB közel nyolc éves munkájának nemcsak számszerű adatai vannak, hanem igen nagy **tapasztalati anyaga** is összegyűlt. A MAB különféle **bizottságainak** munkájában **több mint ötszázan** vettek részt. Azon szakértők száma, akik a különféle ügyek **elbírálásában** működtek közre **további 3-400 főre** tehető. Volt, aki a MAB munkájában csak passzívan és rövid ideig, van, aki igen aktívan és hosszú időn át vett részt. E több száz ember tapasztalatait a munka közben állandóan megosztotta egymással. S noha természetesen nem jelenthetjük ki, hogy az alábbiakban „a” MAB tapasztalatait adjuk közre, mégis megpróbáljuk, hogy ezeket a **tapasztalatokat összegezzük**.

Az alábbi elemzés tehát a **MAB elnökének** véleményét tükrözi, ez a vélemény azonban **nagymértékben támaszkodik** az említett **tapasztalatokra**, amelyeket a MAB tagjai, a MAB bizottságainak tagjai, a MAB titkársága valamint a felsőoktatási intézmények vezetői és oktatói vele megosztottak. A MAB elnöke továbbá nem csak azzal az ismerettel rendelkezik, amelyet az elmúlt nyolc év során a magyar felsőoktatás minőségével való foglalkozás közben szerzett meg, hanem számos nemzetközi bizottságban végzett munkája révén jól ismeri az európai és az amerikai felsőoktatás helyzetét is. Ez lehetőséget ad az összehasonlításra.

2.2.1 Az oktatók

A magyar felsőoktatás az oktatók vállain nyugszik. A felsőoktatás tanári kara egészében **nemzetközi színvonalú** és bármilyen nemzetközi összehasonlításban megállja helyét. Ugyanakkor előre kell bocsátani, hogy ez a színvonal **veszélyben van**.

A **rendszer váltás előtti évtizedben** enyhültek a kedvezőtlen körülmények. Egyfelől minden ideológiai és politikai korlát ellenére és azokkal együtt a felsőoktatási intézmények a „**kis szabadságok**” helyei voltak. A természettudományok területén már szinte egyáltalán nem érvényesültek ideológiai korlátok, s a társadalomtudományok nagy részében is jelentősen csökkentek ezek hatásai. A kiváló tehetségűek számára az **egyetemi oktatói pálya** még mindig vonzó volt. Adott volt a külföldi utak, kongresszusi részvételek, ösztöndíjak, a hosszabb vagy rövidebb tanulmányutak és külföldi oktató munka lehetősége. Az egyetemi, főiskolai pálya tartotta lassan kialakult **társadalmi presztízsét**. Az országban több mint tízezren szerezték meg a kandidátusi fokozatot és több mint kétezer háromezrészlet lettek a tudományok illetve később már a Magyar Tudományos Akadémia doktorai. Számos nemzetközi tekintélyű tudós körül alakult jelentős tudományos iskola vagy műhely. Ennek a **tudományos elitnek** mintegy kétharmada a felsőoktatási intézményekben oktatott, igaz, egészségtelen volt az akadémiai kutatóintézetek elszigeteltsége az oktatástól. Ugyanakkor a felsőoktatásban résztvevők száma európai összehasonlításban alacsony volt, ami lehetővé tette a **hallgatókkal való intenzívebb és személyes foglalkozást**. Természetesen az oktatók körében is volt kontraszelekció, politikai érdemek alapján szerzett pozíciók, sőt fokozatok is. A hallgatók azonban általában jól szelektáltak. Végül megemlítendő, hogy az **oktatói fizetések** ugyan igen alacsonyak voltak, de alacsony volt az országos átlag is, nem voltak tehát jelentős jövedelmi különbségek az oktatók és a nem egyetemi szférában dolgozók között. Ugyanakkor kevés lehetőség volt más típusú munkával (mint pl. az ismert KK) külön keresetre szert tenni, s így a különmunkák **nem jelentettek jelentős többletterhelést** az oktatók számára.

A **rendszerátalakítás után** a helyzet alapjaiban változott meg. Míg egyfelől megvalósultak a polgári szabadságjogok, a felsőoktatásra fordított költségvetés csak 1999-ben érte el újra az 1989-es év reálértékét. A beiskolázott hallgatók létszáma a háromszorosára emelkedett, ami azt jelenti, hogy **az egy hallgatóra eső reálérték harmadára csökkent**. A nemzetközi agyelszívás mellett ugrásszerűen megnőtt a **többszörös jövedelmet nyújtó hazai foglalkozási pályák** elszívó ereje. Mindez mindenekelőtt a fiatal oktatókat, az oktatói utánpótlást érintette. A felsőoktatás **korfája** ma rossznak mondható, de még súlyosabb az, hogy a **fiatalabb oktatók minősége** sok helyütt igen alacsony. Ennek egyik oka a pálya ma már alacsony presztízse (az oktatói átlagbér nem éri el a mozdonyvezetők átlagbérét, s egy egyetemi tanár pótlékokkal növelt alapbére kevesebb, mint a pályakezdői fizetés a versenyszféra sok ágazatában). **A fiatalok előtt nincs vonzó pályakép.**

Tekintettel arra, hogy a jövedelmek csak többletmunkával tarthatók elfogadható szinten, a felsőoktatásban ugrásszerűen nőtt a **másod- és sokad-állást vállaló oktatók** száma, ami azt jelenti, hogy az oktatók több intézménybeli elfoglaltságaik miatt szükségképpen felaprózódnak, a nem (csak) oktatói állást vállaló oktatói gárda pedig nem adja tudása és ideje javát az oktatásnak.

A MAB megkísérelte a főállású (majd e kategória megszűntével) a teljes munkaidőben alkalmazott oktatók meglétét mint minőségi követelményt érvényesíteni. Ez a törekvés csak részleges sikerrel járt. A MAB-nak nincsenek eszközei és nem is kíván jogosítványokat kapni ahhoz, hogy munkajogi kérdéseket ellenőrizzen. A kérdésre csak közvetett befolyása van. Tapasztalatunk mindenképpen az, hogy **az egy oktatónak az egy hallgató számára jutó szellemi teljesítménye nagyobb mértékben csökkent, mint amilyen mértékben a oktató-hallgatói arány romlott.**

Igen örömdetes az új társadalmi igényeket kielégítő, „piacképes” szakok megjelenése. E szakok nagy része a humán- és társadalomtudományok területén jelentkezett, ahol az országban amúgy is komoly lemaradás volt. Csakhogy az új szakok oktatásához az oktatók jelentős része még nem szerezte meg az új ismereteket, vagy nem rendelkezik az új ismeretek megkívánt magas szintjével, bár formálisan rendelkeztek a megfelelő minősítésekkel. **Az új szakok gyors felfutása gyorsabban változtatta meg az oktatói struktúrát, mint azt a minőségi követelmények lehetővé tették volna.** E társadalmi szükségleteket kielégítő szakokon a MAB inkább a segítő-támogató funkciót gyakorolta, mint az ellenőrző-szankcionálót. Ugyanakkor a MAB a fogyasztók (vagyis a hallgatók és a felhasználók) érdekében szorosabb ellenőrzést kell hogy gyakoroljon a jövőben.

2.2.2 Kutatás és oktatás

Az egyetemi szintű oktatás nem lehetséges a kutatással való szoros kapcsolata nélkül. Az egyetemek még mindig jelentős kutatói kapacitással rendelkeznek, és fontos szerepet töltenek be az MTA egyetemekre kihelyezett kutatócsoportjai is. Mégis **romlik a tudományos kutatás helyzete az egyetemeken**, s ez veszélyezteti az oktatás színvonalát is. Ennek egyaránt vannak anyagi és személyi okai. A jelenleg folyó tudománypolitikai átalakulás remélhetőleg érdemi segítséget tud adni a minőség romlásának megállításához.

2.2.3 Az oktatás tartalmi megújítása

Az új szakok indíthatósága és az a lehetőség, hogy a szak 30-40%-a is megújítható, átalakítható az egyetemi és főiskolai autonómia keretei között, megadja a lehetőséget az oktatás érdemi tartalmi megújítására. Ennek ellenére intézmény akkreditációs minőségvizsgálati tapasztalataink alapján azt kell mondjuk, hogy sok helyütt **nincs kellő motiváció a tananyag megújítására.**

2.2.4 Az oktatás technikai megújítása

Az **informatika** forradalmi változásai nemcsak az informatikai képzést teszik kulcsfontosságúvá, hanem az informatikának a képzésben való alkalmazását is alapjaiban változtatják meg. A felsőoktatási intézmények egy része elkezdte az informatika alkalmazásának vizsgálatát és bevezetését az oktatásba. Számos helyen kísérletek történnek a távoktatás bevezetésére. A MAB vizsgálatai azt mutatják, hogy a **távoktatás** még gyermekbetegségekkel küszködik. A távoktatás jelenleg megvalósuló hazai gyakorlata még jobbára a **hagyományos levelező oktatás** jegyeit viseli magán. A fő probléma a **számítógép nyújtotta lehetőségek** csupán kismértékű felhasználása egyrészt, s a színvonalas **személyes tényleges konzultációk** rendszerének kialakítása és hatékony működtetése másrészt. A távoktatás egyik lényegi vonása, hogy e konzultációk alapvetően a hallgatók előzetes felkészülésén alapuló kérdésekre kell épüljenek. **A számítógép és a világháló nem helyettesíti, hanem kiegészíti az emberi tevékenységet, azt segíti, és hatékonyabbá teszi.**

2.2.5 A vizsgáztatási rendszer

Az új oktatási formák különösen fontossá teszik a **független vizsgáztatók** kérdését. Sajnos a normatív finanszírozás jelenlegi rendszere sem ösztönöz a szigorú vizsgáztatásra, bár ezen a téren változások várhatóak. Már csak ezen ok miatt is **szükséges az állami vizsgabiztosok rendszerének kialakítása.** Ezt mindenekelőtt a távoktatásban kell bevezetni.

2.2.6 Az intézményi vezetés

Az egy álkérdés, hogy a felsőoktatási intézményeknek tudós vagy menedzser vezetőkre van-e szüksége. Akár menedzser tudósok akár tudós menedzserek vezetik az intézményeket az **intézményirányítás teljesen új kihívásaival** kell szembenéznük.

A MAB olyan elemi kérdéseket vizsgált, mint hogy egy szaknak van-e az intézményben **szakfelelőse.** Megállapítható volt, hogy, bár a helyzet, részben a MAB munkájának következtében, javult, még mindig **számos intézményben és számos szakon nincs, vagy csak formálisan van valaki, aki felelős a szak oktatásának koordinálásáért, a tananyag harmonizálásáért, a vizsgakövetelmények egyeztetéséért.**

Nem nehéz megjósolni, hogy az elkövetkező időben a **dékánok,** általában a középvezetők szerepe fel fog értékelődni. Ugyanakkor az intézmények szabályzataiban általában **nincs kellően körülhatárolva a dékáni felelősség köre.**

Javult, de **még mindig nem megfelelő az intézményen belüli információtovábbítás rendszere.**

Az intézményi vezetés tisztában van azzal, hogy **stratégiai terveket** kell készíteni, ehhez azonban sok vonatkozásban hiányoznak az **elemi feltételek**. Mivel a felsőoktatásnak még nincs hosszú távú gazdasági biztonsága és általános stratégiai terve, a folyton változó szempontok és elvek, csakúgy, mint az informatikai bázis alapvető hiányosságai, nehezítik a stratégiai tervezést. Különösen nehéz a stratégiai tervezés az újonnan integrált intézmények kialakulófélben lévő viszonyai közepette. **Mindezek alapján megállapítható, hogy, elsősorban külső okok miatt, a stratégiai tervezés nem kellő színvonalú.**

Az intézményi vezetéssel kapcsolatos feladatokat ugrásszerűen növelte a 2000 januárjában törvényi erővel megvalósított **felsőoktatási integráció**. Egy integrált intézmény menedzsmentjét megszervezni és az integrációval járó előnyöket kihasználhatóvá tenni igen nehéz feladat. Úgy látjuk, hogy ezen a téren igen nagy türelemre van szükség. Nem szabad a természetes fejlődést túlságosan siettetni, mert e törekvés a visszajára fordulhat. A központi intézkedéseknek az intézményi vezetést kell segíteni, erősíteni, például a pénzügyi kötöttségek felszámolásával.

2.2.7 A hallgatók

A hallgatói létszám növekedésével, ha nem is arányosan, de kétségtelenül **romlik a felsőoktatásba bekerült hallgatók színvonala**. A (változó) divatszakokon sokszoros a túljelentkezés, míg más szakokra minimális teljesítménnyel is be lehet jutni, miután – a normatív finanszírozás kényszerei miatt is – mindenkit felvesznek. **A legtöbb felsőoktatási intézmény nem rendelkezik elképzelésekkel a kezdő hallgatói ismeretek és készségek szintrehozására, s így persze nem is gondoskodik erről.**

Egy felsőoktatási intézmény minőségéhez hozzátartozik a hallgatók számára nyújtott nem közvetlenül oktatási szolgáltatások minősége is. A hallgatóknak rendszeresen értékelni kellene az oktatók munkáját. Ennek többféle formája lehetséges, de **a legtöbb intézetben nem veszik komolyan ezt a feladatot sem a hallgatók, sem az intézmény vezetése.**

Részben intézményvezetési, részben hallgatói önkormányzati feladat **a hallgatói tanácsadás megszervezése**. Bár történtek kísérletek erre, a kérdés még mindig megoldásra vár. A hallgatók tanulmányi és emberi problémáinak közvetlen kezelése, az ilyen irányú tanácsadás az oktatás minőségére is visszahat.

2.2.8 Az intézményi minőségbiztosítás

Noha már az Ftv. 1996-os módosítása előírta az intézmények számára a képzési és kutatási tevékenység folyamatos belső ellenőrzését, számos, részben érthető, ok miatt **nem történt ezen a téren érdemi előrelépés**. Itt egyaránt fenyeget a minőségbiztosítás formálissá válása, elbürokratizálódás, a papírmunka túltengése, valamint a kérdés jelentőségének lebecsülése. A fő feladat egy **minőség-kultúra kialakítása**. Ehhez a MAB az intézmény akkreditáció során már az önértékelések bevezetésével, majd a látogatóbizottságok kiküldésével adott segítséget, s további támogatást is nyújt (amint azt az 1.7 alfejezet 2. pontjában bemutattuk), de a

feladatot nem tudja és nem is kívánja átvállalni. Az **éves minőségügyi jelentések** valamilyen módon meg fogják indítani a folyamatot.

* * *

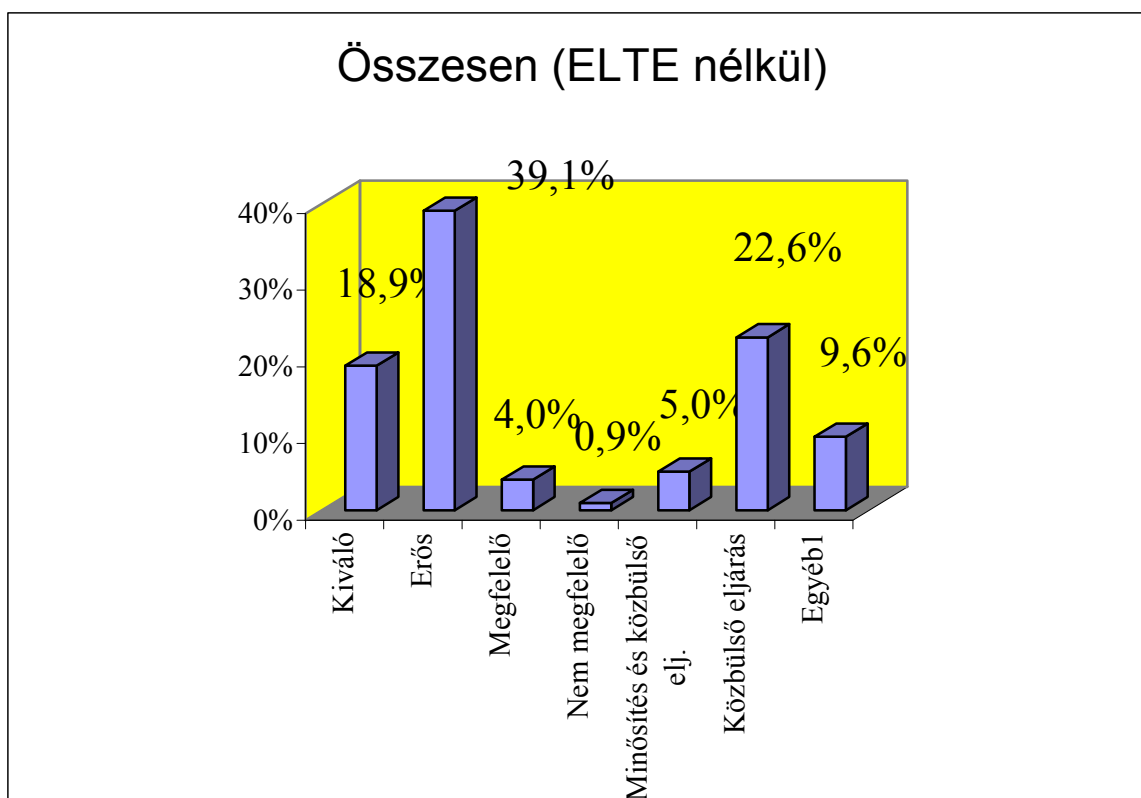
Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a magyar felsőoktatás mintegy egynegyede magas nemzetközi színvonalon, összesen közel 65%-a színvonalasan dolgozik. Ugyanakkor a magyar felsőoktatás képes a megújulásra és a különböző kihívásokra jól reagál. Másfelől azonban kétségtelenül vannak gyenge pontjai is, melyekre a fentiekben kitértünk.

Mérlegelve a Magyar Akkreditációs Bizottságnak a felsőoktatás minőségének értékelésében, az intézmények akkreditálásában, a felsőoktatás strukturális átalakításában játszott szerepét megállapítható, hogy a MAB létrehozása helyes döntés volt. A MAB mint új intézmény a felsőoktatás rendszerének szerves részévé vált. Tevékenysége segíti a magyar felsőoktatás minőségének ellenőrzését, és ezzel hozzájárul mind a mai magyar társadalom igényeinek kielégítéséhez, mind az Európai Unióhoz való csatlakozásunk feltételeinek megteremtéséhez.

**2. 1. ábra Intézményakkreditáció során vizsgált szakok minősítése
(ELTE nélkül)**

	Összesen (ELTE nélkül)	
	db	%
Kiváló	266	18,9%
Erős	551	39,1%
Megfelelő	56	4,0%
Nem megfelelő	13	0,9%
Minősítés és közbülső elj.	71	5,0%
Közbülső eljárás	318	22,6%
Egyéb¹	135	9,6%
Összesen	1410	100,0%

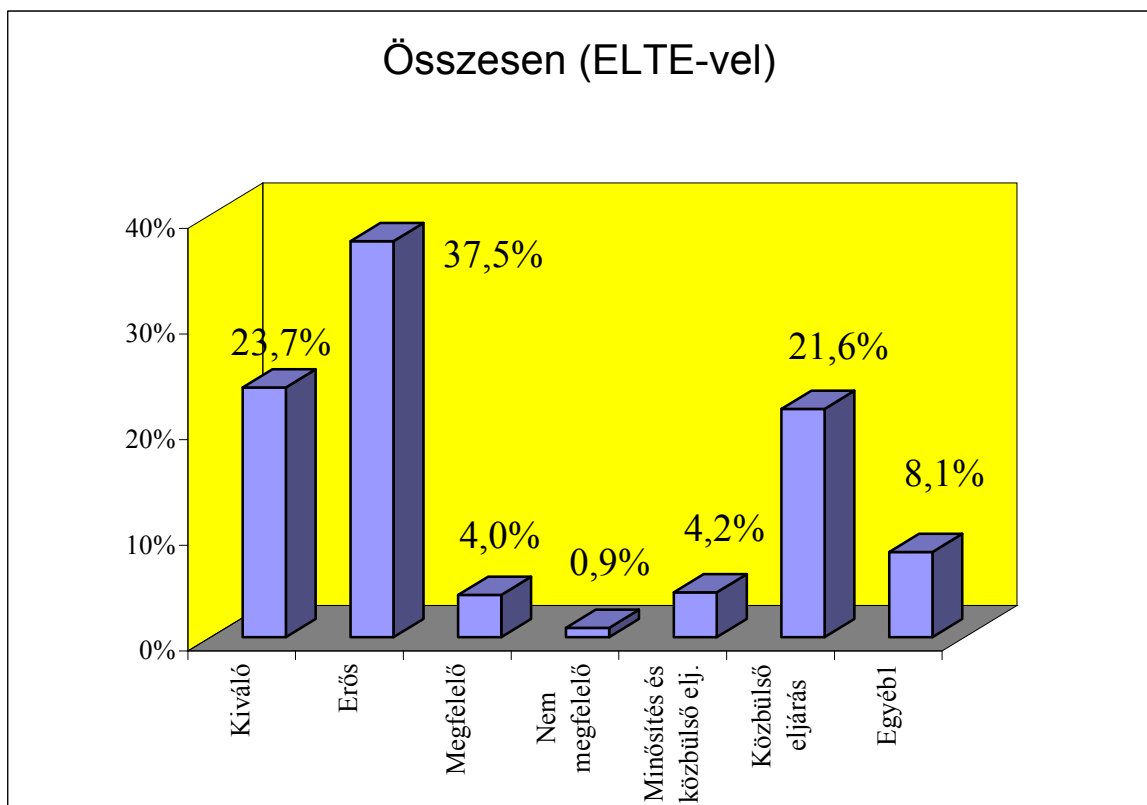
¹ Kifutott, kifutó szakok / értékelés nem volt / minőségi kifogás / jogilag rendezetlen.

2.2. ábra Intézményakkreditáció során vizsgált szakok minősítése (ELTE-vel)

	Összesen (ELTE-vel)	
	db	%
Kiváló	396	23,7%
Erős	628	37,5%
Megfelelő	67	4,0%
Nem megfelelő	15	0,9%
Minősítés és közbülső elj.	71	4,2%
Közbülső eljárás	362	21,6%
Egyéb¹	135	8,1%
Összesen	1674	100,0%

¹ Kifutott, kifutó szakok / értékelés nem volt / minőségi kifogás / jogilag rendezetlen.

2.3. ábra

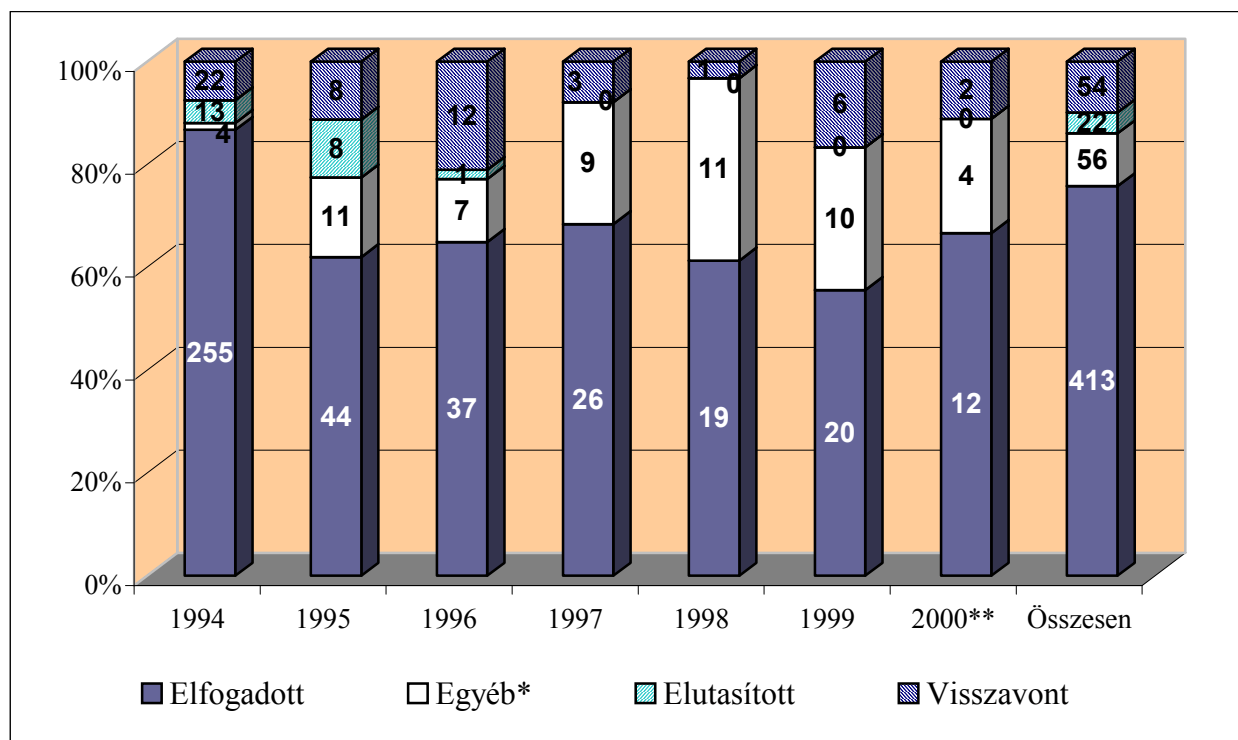
PhD / DLA pályázatok megoszlása 1994-2000**

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000**	Összesen
Elfogadott	255	44	37	26	19	20	12	413
Egyéb*	4	11	7	9	11	10	4	56
Elutasított	13	8	1	0	0	0	0	22
Visszavont	22	8	12	3	1	6	2	54
Összesen:	294	71	57	38	31	36	18	545

	%	%	%	%	%	%	%	1994-2000**
Elfogadott	86,7	62,0	64,9	68,4	61,3	55,6	66,7	75,8
Egyéb*	1,4	15,5	12,3	23,7	35,5	27,8	22,2	10,3
Elutasított	4,4	11,3	1,8	0	0	0	0	4,0
Visszavont	7,5	11,3	21,1	7,9	3,2	16,7	11,1	9,9
Összesen:	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

* Cím- vagy programvezető változás.

** 2000. június 30-ig bezárólag.

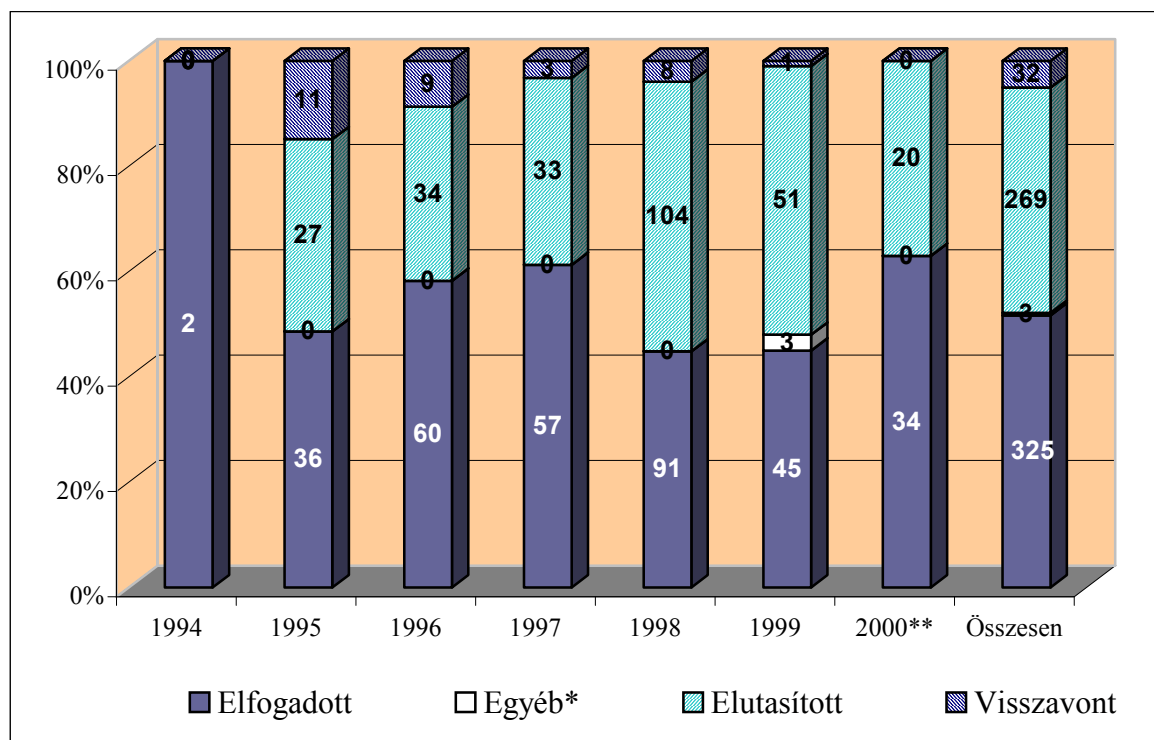
2.4. ábra Szakalapítási és -indítási kérelmek megoszlása 1994-2000**

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000**	Összesen
Elfogadott	2	36	60	57	91	45	34	325
Egyéb*	0	0	0	0	0	3	0	3
Elutasított	0	27	34	33	104	51	20	269
Visszavont	0	11	9	3	8	1	0	32
Összesen:	2	74	103	93	203	100	54	629

	%	%	%	%	%	%	%	1994-2000**
Elfogadott	100	49	58	61,3	45	45	63	51,7
Egyéb*	0	0	0	0	0	3	0	0,5
Elutasított	0	36	33	35,5	51	51	37	42,8
Visszavont	0	15	9	3,2	4	1	0	5,1
Összesen:	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

* Címváltozás.

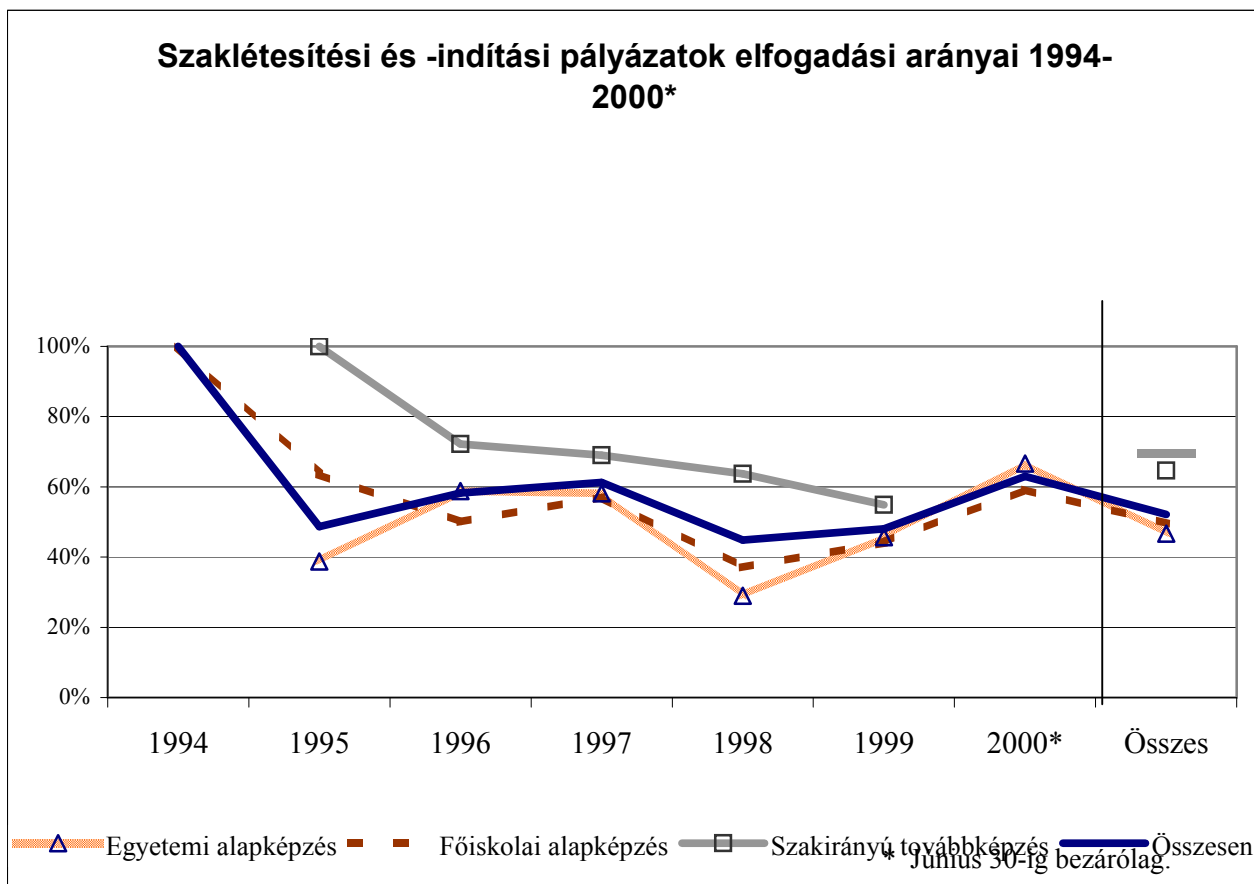
** 2000. június 30-ig bezárólag.

2.5. ábra Szaklétesítési és -indítási pályázatok elbírálása 1994-2000*

		1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000*	Összes
Egyetemi alapképzés	Elfogadott	0	19	30	25	20	16	18	128
	Elutasított	0	30	21	18	49	19	9	146
	Elfog. %		39%	59%	58%	29%	46%	67%	47%
Főiskolai alapképzés	Elfogadott	2	14	17	12	20	15	16	96
	Elutasított	0	8	17	9	34	19	11	98
	Elfog. %	100%	64%	50%	57%	37%	44%	59%	49%
Szakirányú tov.képzés	Elfogadott	0	3	13	20	51	17	0	104
	Elutasított	0	0	5	9	29	14	0	57
	Elfog. %		100%	72%	69%	64%	55%		65%
Összesen	Elfogadott	2	36	60	57	91	48	34	328
	Elutasított	0	38	43	36	112	52	20	301
	Elfog. %	100%	49%	58%	61%	45%	48%	63%	52%

* Június 30-ig bezárólag.

2.6. ábra

Akkreditált Iskolai Rendszerű Felsőfokú Szakképzési programok megoszlása 1997-2000*

	1997	1998	1999	2000*	Összesen
Elfogadott	14	41	46	2	103
Elutasított	1	7	5	0	13
Összesen:	15	48	51	2	116

	%	%	%	%	1997-2000*
Elfogadott	93,3	85,4	90,2	100,0	88,8
Elutasított	6,7	14,6	9,8	0,0	11,2
Összesen:	100%	100%	100%	100%	100%

* 2000. június 30-ig bezárólag.

